

BİR UYGULAYICININ GÖZÜNDEN ÇOK TARAFLI DÜNYADA ULUSAL SAVUNMA STRATEJİMİZİN GELECEĞİ

Fatih Ceylan | Büyükelçi, Eski NATO Daimi Temsilcisi

BİR UYGULAYICININ GÖZÜNDEN ÇOK TARAFLI DÜNYADA ULUSAL SAVUNMA STRATEJİMİZİN GELECEĞİ

Fatih Ceylan | Büyükelçi, Eski NATO Daimi Temsilcisi

A. GİRİŞ

Bu analiz, bir yandan Türkiye'nin karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu jeopolitik coğrafyada ulusal güvenlik ile ilgili yaşanan değişimleri vurgulamak diğer yandan da bu değişimlerin ışığında ülkemizin ulusal savunma ve güvenlik stratejisinin geleceğine dair bir dizi saptama ve öneride bulunmak amacıyla kaleme alınmıştır. Dolayısıyla yazının ilk bölümleri, bu alandaki gelişmeleri ister istemez biraz da seçici olarak tarihsel bir perspektif içinde özetlemektedir. Müteakip bölümlerde ise Türkiye'nin bu alan içinde kendini ne şekilde konumlandığı izah edilmektedir. Son bölümde ise değişen uluslararası konjonktür içinde ulusal savunma ve güvenlik politikamıza dair öneriler yer almaktadır.

20. yüzyıl geldiğinde 19. yüzyılda Avrupa'da kurulmuş olan Metternich düzeni ve 1815 Waterloo Savaşının ertesinde vücut bulduğu düşünülen kuvvetler dengesi ve ulusal çıkarlara, diğer bir deyimle Realpolitiğe dayalı 'Avrupa Uyumu' çatırdamaya başlamış ve neredeyse birbirini takip eden iki büyük Dünya Savaşı sadece Avrupa'yı değil, tüm dünyayı etkisi altına alacak geniş çaplı gelişmelere sahne olmuştur.

İkinci Dünya Savaşının ertesinde savaş dolayısıyla ekono-

mileri, beşeri kaynakları ve siyaset kurumları harap olmuş Avrupalı devletler bir daha aynı büyük travmayı yaşamamak için kendi aralarında oluşturacakları kolektif kurumlar aracılığıyla ilk planda kavramsal düzeydeki birliklerini fiiliyatta yapısal bir temele oturtmak üzere harekete geçmişler, bu çerçevede bitap düşmüş sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal birlikteliğin temel taşlarını inşa etmeye koyulmuşlardır. Bu birlikte harekete geçme ve yeni bir düzen arayışı hiç kuşkusuz güvenlik ve savunma alanlarını da kapsayacak yönde ilerletilmeye çalışılmıştır.

Bu analizde, yaklaşık kırk yıllık diplomatik kariyerimin yarısından fazlasını uluslararası güvenlik ve savunma konularına hasretmiş bir diplomat olarak, diğer bir deyimle, uygulayıcı şapkam altında 1950'li yıllardan bu yana özellikle Avrupa güvenliği ve savunmasında ortaya çıkan gelişmeleri ve eğilimleri elbette kendi gözlem ve değerlendirmelerim doğrultusunda kısaca irdelemeye gayret edeceğim. Bu yazıda Avrupa güvenliği ve savunması süreci irdelenirken sürecin tüm evreleri gözetilmiş; ancak süreçte bu satırların yazarı için önem taşıyan bazı ana dönüm noktalarına dikkat çekilmekle yetinilmiştir.

I. 1950'li Yıllar

İkinci Dünya Savaşının hemen ertesinde henüz Kuzey Atlantik Antlaşması hayat bulmadan, 4 Mart 1947 tarihinde Fransa ile İngiltere arasında Dunkirk'te " İttifak ve Karşılıklı Yardım Antlaşması" aktedilmiştir. Bu antlaşmanın temel hedefi gelecekte ortaya çıkabilecek olası Alman saldırganlığını engellemek olarak belirlenmiştir. Savaşın ciddi travması karşısında ilk akla gelen ana hedefin Almanya'yı dizginlemek üzere bina edilmesi doğaldır. Ufukta daha 'Sovyet tehdidi' tüm haşmetiyle baş göstermemiştir. Ancak bu somut tehdit, kısa sürede gün ışığına çıkacak, bu şekilde algılanacak ve Batı Avrupalı ülkeler ABD ile birlikte buna karşı teşkilatlanmaya gideceklerdir.

Dunkirk Antlaşmasının mürekkebi daha kurumadan, 17 Mart 1948 tarihinde Benelüks ülkeleri ile İngiltere ve Fransa'nın katılımıyla imzalanan Brüksel Antlaşması, Avrupa güvenlik ve savunması alanında önemli bir kilometre taşı teşkil etmiştir. Bu Antlaşmanın IV.maddesi (Tadil Edilmiş Brüksel Antlaşmasının V. Maddesi) bilahare NATO'nun kurucu Antlaşması olan Vaşington Antlaşmasının çok bilinen 'birimize yapılan saldırı hepimize yapılmış sayılır' ilkesini derceden V. maddeye kıyasla daha sıkı ve ileri bir taahhüdü simgeler. Tadil Edilmiş Brüksel Antlaşmasının V. Maddesi daha kısa, öz, net ve saldırı halinde tarafları, ellerindeki tüm imkanlarla otomatik yardımda bulunmakla mükellef kılan bir niteliğe sahiptir.

Savaştan yeni çıkmış Avrupa'nın başta ekonomik olarak ayakta durabilmesi için Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schumann tarafından ortaya atılan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ihdas etme fikrinden esinlenmek suretiyle 1950 yazında Fransa Ulusal Planlama Kurulu Genel Sekreteri olan Jean Monnet, uluslararası (supranasyonel) bir Avrupa savunması idealini açıklamış, bu ideal bilahare aynı yılın Ekim ayında Fransa Başbakanı René Pleven tarafından Fransız Parlamentosuna bir teklif halinde sunulmuştur. Bu teklif, dönemi için bugüne kıyasla dahi güvenlik ve savunma alanında son derece ileri veçheler içermektedir. Pleven teklifine göre Avrupa, uluslararası (elbette Avrupalı) bir otoritenin sevk ve idaresinde Avrupa Ordusu ihdas etmeli ve bu ordu ortak bir bütçeye sahip olmalıydı.

'Avrupalıların yönetimi altında otonom bir Avrupa Ordusu tesis edilmesi' yönündeki tasavvurların, 2000'li yılların başlarında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının (AGSP) yavaş da olsa şekillenmeye başladığı ilk aşamalarda en azından bazı akademik çevreler ve düşünce kuruluşları tarafından piyasaya sürülmesini tarihin garip cilvesi olarak görmek müm-

kündür. Daha da ilginç, belki de olağan karşılanması gerekli olan husus, ABD Başkanı Trump'ın NATO'ya karşı sergilediği tutum ve özellikle NATO-AB ilişkilerinin 2016 Temmuz ayında düzenlenen Varşova Zirvesi sonrasında yeni bir ivme ve içerik kazandığı bir dönemde Avrupa Komisyonu Başkanı Juncker'in 'Avrupa Ordusu' kurulması fikrini tekrar ısıtıp ortaya atmasıdır. Bu itibarla, 21. yüzyılın başlarında ortaya çıkan bu son gelişmeler ışığında 1950'li yıllarda Pleven'in önerisinin bir yerde çığır açıcı nitelik taşıdığı daha net anlaşılmaktadır.

1952 Mayıs ayında NATO'yu önelemek kaydıyla İngiltere'nin de rıza göstermesi tahtında imzaya açılan "Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması"nın 1954 Ağustos ayında Fransa Parlamentosu tarafından kabul edilmemesi, hatta bu konunun tartışmaya bile açılmaması ise ironik bir durum ortaya çıkarmış; ancak 1948 yılında akdedilen Brüksel Antlaşmasının, Almanya ve İtalya'nın da katılımına cevaz verecek yönde tadil edilmesiyle Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) oluşumuna yol açmıştır.

Avrupa güvenlik ve savunma süreci ele alındığında 4 Nisan 1949 tarihinde Vaşington Antlaşmasıyla ihdas olunan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütünü (NATO) ve bu örgütün Avrupa'daki etkilerini irdelemek tabiatıyla mümkün değildir.

Avrupa'da değişik çerçevelerde güvenlik ve savunma alanında meydana gelen gelişmeleri yakından izleyen ABD yönetimi, İngiltere Başbakanı Churchill'in de kuvvetli telkinleriyle Avrupa ile Kuzey Amerika arasında transatlantik bağın kurulması ve sosyal, kültürel, insani ve ekonomik alanlarda derinden sarsılmış Avrupa'nın ayakları üstünde durabilmesi için peşisıra Truman Doktrinini ve Marshall Planını devreye sokmuş, genişleyen Sovyet etkisini dengelemek ve Almanya'nın özellikle silahlanmasının kontrol altında tutulması maksadıyla NATO'ya hayat vermiştir. Bu başlangıç aşamasında ABD'nin, 1949 yılından önce Avrupalı ülkelerin kendi aralarında çeşitli çerçevelerde filizlenen güvenlik ve savunma birlikliklerini dikkate alarak, Almanya'nın kontrollü olarak yeniden silahlandırılmasını sağlayacak, dolayısıyla kara Avrupa'sında Sovyet nüfuzunun artmasını durduracak bir yaklaşım doğrultusunda bir tutum benimsemesi ve bu tutumunu Avrupalı müttefiklerine telkin etmesi kaydadeğerdir.

İttifakın ilk yıllarında 1952'de ihdas olunan NATO Genel Sekreterliğini başında isteksizce kabul eden ilk NATO Genel Sekreteri Lord Ismay, 4 Nisan 1952 tarihinde NATO'ya bakı-

şını şu veciz ifadelerle dile getirmiştir: " Sovyetler Birliğini dışarıda, ABD'yi içeride ve Almanya'yı aşağıda tutmak". 1952 yılında Türkiye'nin (Yunanistan'la birlikte) NATO'ya katılmasıyla İttifak hem Sovyetler Birliğine karşı ilave bir 'cephe', daha doğrusu güneydoğu kanadını açmış, hem Ortadoğu'yla komşu hale gelmiştir. Bu durum, Avrupa Yüksek Müttefik Kuvvetler Komutanının (SACEUR) sorumluluk sahasını genişletmiş, dolayısıyla iki yeni müttefik ülkenin korunması gereğini ortaya çıkarmıştır.

NATO'nun kuruluşu hiç kuşkusuz Avrupa güvenlik ve savunması sürecinin seyrinde ağırlıklı, hatta belirleyici bir rol oynamıştır ve halen oynamaktadır. NATO, kuruluşundan bu yana Avrupalı müttefiklerin güvenlik ve savunma alanında kendi kimliklerini geliştirebildiği, liberal dünya düzeninin en azın-

II.1960'lı Yıllar

Fransa, bugün itibarıyla otonom Avrupa güvenlik ve savunmasının bayraktarlığını yapmakla, dolayısıyla Pleven teklifiyle başlayıp, De Gaulle'ün adımlarıyla pekişip kuvvetlenen bir süreçten 1954 yılında geri adım atmış olmakla birlikte, aslında ilk aşamada ölü doğan BAB'ın işlevsiz döneminde boş durmamış, 1955 yılında Almanya'nın NATO'ya katılmasından sonra bu ülkeyle 22 Ocak 1963 tarihinde Élysée Antlaşmasını imzalamış ve iki ülkenin savunma sanayii arasında işbirliğinin önünü açmıştır. Bu Antlaşmanın imzalanmasında De Gaulle'in yanısıra Almanya Şansölyesi Konrad Adenauer'un ismini anmamak haksızlık olur. Adenauer, İkinci Dünya Savaşı ertesi dönemde Almanya'nın saygınlık kazanmasında kritik bir rol oynamış, ülkesinin Avrupa dayanışmasına destek vermesini sağlamış, 1955 yılında Almanya'nın NATO'ya üye olmasının mimarı olmuştur.

Soğuk Savaşın tüm canlılığıyla sürdüğü, NATO'nun topyekün mukabele stratejisini benimsediği bir dönemde Avrupalı müttefik ülkeler silahlanma ve savunma sanayileri arasında işbirliklerini geliştirmeye yönelmişler, dolayısıyla Avrupa güvenlik ve savunma alanındaki çabalarını ilk aşamada silah üretimi, tedariki ve çeşitli silah sistemleri geliştirmeye inhisar ettirmişlerdir. Bu çabalarını ise ağırlıklı olarak NATO bünyesinde odaklamışlar, bu suretle "Avrupa Sütunu"nu NATO içinde tesis etmişlerdir.

dan Avrupa ölçeğinde yeşertilip yaşatılabildiği, ekonomik kalkınmalarına katkı sağladığı, Avrupa'nın büyükçe bir bölümünde AB'nin de kendi portföyü dahilinde desteğiyle "Avrupa Uyumu"nu pekiştirebildiği önemli ve ciddi bir çerçeve sunmuştur. Değişen ölçülerde olmakla birlikte ve geçmişe kıyasla halihazırda niteliksel bir dönüşüm geçirmektedir. Transatlantik bağı temsil eden ve Avrupa güvenliği ve savunmasında kilit rolü bulunan NATO'yu bir yana koyup münhasıran Avrupa güvenlik ve savunmasına döndüğümüzde 1950'li yılların bu alanda bariz gelişim ve değişimlere sahne olduğu, bu dönemde Avrupa güvenlik ve savunma kimliğine tedricen de olsa şekil verildiği, bu sürecin temel köşe taşlarının döşendiği görülmektedir.

1960'lı yıllarda Avrupa güvenliği ve savunması alanında dikkat çeken önemli adımların atılmadığı, Avrupalı müttefiklerin gayretlerini ekonomik ve olabildiğince siyasi birliğin gelişmesi üzerine odakladıkları söylenebilir. Bu dönemin genel anlamda güvenlik ve savunma alanındaki önemli bileşenleri arasında ABD Başkanı Eisenhower'ın İttifakın kuruluş yıllarında benimsenen topyekün mukabele stratejisinin yerine Kennedy'nin başlattığı esnek mukabele stratejisi ile NATO bünyesinde hazırlanmış olan Harmel Raporunu saymak gerekir. Bu rapor, zamanın Belçika Dışişleri Bakanı Pierre Harmel'in girişimiyle başlatılmış, İttifakın kuruluşunun yirminci yılına tekabül eden 1969 yılından önce NATO'nun gelecekteki görevlerini belirlemeye dönük bir anlayışla kaleme alınmıştır. Raporun en önemli özelliği, başta Rusya olmak üzere Varşova Paktı ülkeleriyle gerekli ölçülerde diyalog ve angajmanı öngörmesi, bir nevi Avrupa'da yumuşamanın (detant) başlatılmasına dönük bir anlayışı yansıtmasıdır. Harmel Raporu 1967 yılı Aralık ayında NATO Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Harmel Raporunun ana fikrini oluşturan, bir yandan savunma ve caydırıcılık, öte yandan hasımla diyalog ve angajmana dayalı çift kulvarlı yaklaşım, tamamen değişik bir güvenlik konjonktüründe 2016 Temmuz ayında Varşova'da düzenlenen NATO Zirvesinde diğer hususlar meyanında alınan kararla adeta yeniden hayat bulmuştur.

III. 1970-1990'lı Yıllar

İddialı bir vizyonla 1950'li yılların başında hayata geçirilen BAB girişimi bilahare hız kaybedip işlevsizleşirken, NATO bünyesinde İzlanda hariç tüm Avrupalı müttefikleri biraraya getirmek üzere, 2 Şubat 1976 tarihinde Bağımsız Avrupa Program Grubu (IEPG) ihdas olunmuş, Savunma Bakanları düzeyinde toplanan bu grubun temel amacı Avrupalı müttefiklerin belli alanlarda savunma sanayii ve üretimlerini geliştirmek olarak belirlenmiştir. Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinin oluşum safhalarında mütevazı de olsa rol alan IEPG'ye ve çalışmalarına her nedense ülkemizde ilgili çevreler dışında pek değinen olmamıştır. Halbuki, 1990'lı yılların başında BAB yeniden aktive edilene kadar IEPG bünyesinde önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında Havacılıkta İşbirliği Çalışması ile Avrupa Savunma Sanayii Çalışmasını saymak lazımdır. Bu ve benzeri çalışmalar ilerleyen dönemlerde ilk aşamada Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği için belli ölçülerde temel taşları olarak algılanabilir.

Avrupa'ya özgü güvenlik ve savunma sürecinde 1990 yılında patlak veren ilk Körfez Krizi ile neredeyse bununla eşzamanlı olarak meydana gelen Balkan Krizi, NATO'nun dönüşümünde olduğu kadar, belki de bundan daha fazla Avrupalı müttefikler için göz açıcı bir nitelik arz etmiştir. O zamanki dönemin koşulları ve algılamaları dairesinde özellikle Irak bağlamında "alan dışında" cereyan eden bu iki önemli kriz Avrupalı müttefiklerin Avrupa dışındaki bölgelerde hareket icra etmelerinin önündeki yetersizlik ve kısıtlamaları ortaya çıkarmış, NATO'nun Avrupa kanadı ABD'nin askeri ve diğer imkan ve kabiliyetleri olmaksızın bu tür operasyonları yapıp, başarıya ulaştırmakta yetersiz kaldıklarını fiiliyatta yaşamışlardır. Bu durum karşısında Avrupalı müttefikler, Avrupa güvenlik ve savunması alanında yeni adımlar atmanın kaçınılmaz olduğunu idrak etmişlerdir. 1991 yılında düzenlenen AB Maastricht Zirvesinde toplanan BAB üyesi ülkeler Bakanları, Avrupa Silahlanma Ajansı kurulmasını hedefleyen silahlanma işbirliğini güçlendirme olanaklarının araştırılmasına karar vermişler, bir yıl sonra 1992 Aralık ayında Bonn'da düzenlenen IEPG Savunma Bakanları Toplantısında ise IEPG'nin işlevlerinin BAB'a aktarılmasını kararlaştırmışlardır. Bunun yanı sıra 1990 yılında Brüksel'de ihdas olunan Avrupa Savunma Sanayii Grubu (EDIG) ile bağların güçlendirilmesini kabul etmişlerdir.

Soğuk Savaşın son bulduğu 1990'lı yıllar, 1950'li yıllarda gözlemlendiği gibi, Avrupa güvenlik ve savunma sürecinde çok hareketli gelişmelere sahne olmuştur. Yukarıda da değinildiği üzere Maastricht Zirvesi birçok bakımdan olduğu kadar Avrupa güvenlik ve savunma alanında da bir dönüm noktası

teşkil etmiştir. AB, bu zirve sayesinde bir yandan ekonomik ve parasal birliğe karar verirken üç sacayağına (sütun) dayalı bir yapılanmaya geçmeyi kabul etmiş, bu sütunlardan birinin ortak dış ve güvenlik politikasına hasredilmesini karar altına almıştır. Buna göre, Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinin o aşamada Ortak Dış ve Güvenlik Siyaseti (ODGS-CFSP) Sütunu altında geliştirilmesi öngörülmüştür. Dolayısıyla, Maastricht Zirvesi, diğer hususlar meyanında, güvenlik ve savunma alanında gerçek bir dönüşümü başlatan önemli bir etkinlik olarak kayıtlara geçmiştir.

Maastricht Zirvesinin hemen akabinde, 1993 Mayıs ayında Roma'da toplanan BAB Bakanlar Konseyi, 2005 yılına kadar faaliyette gösterecek Batı Avrupa Silahlanma Grubunu (WEAG) ihdas etmeyi kararlaştırmış, 1996 Kasım ayında ise WEAG'a ilaveten BAB bünyesinde faaliyet göstermek üzere Batı Avrupa Silahlanma Örgütü'nü (WEAO) hayata geçirmiştir. Bu iki oluşum, 2000'li yılların başında ihdas olunacak Avrupa Savunma Ajansı'nın nüvesini teşkil etmiştir.

Avrupa güvenlik ve savunma sürecinde esasen hareketli bir döneme tekabül eden 1990'lı yıllarda da Avrupalı müttefiklerin temel arayışı, otonomisi olan, dolayısıyla NATO'dan bir ölçüde bağımsız yapılanmalar yerine silahlanma ve savunma sanayiinde işbirliğini güçlendiren hamleler yapmak olmuştur. NATO yine başat rolünü korumuş, Avrupalı müttefik ülkeler gerektiğinde ve oydaşma halinde NATO imkan ve yeteneklerine erişim sağlamayı güvence altına alacak bir düzenlemenin peşine düşmüşlerdir.

Soğuk Savaşın son bulmasını takiben NATO, yeni uluslararası ortama uyum sağlamak amacıyla bir dönüşüm sürecine girmiş, battal ve sabit komuta-kuvvet yapıları yeni dönemin özelliklerine göre uyarlanmış, daha az, ancak daha nitelikli komuta-kuvvet tertipleriyle acil müdahalede bulunmaya ehil, statik olmayan modüler ve seyyar kuvvetlerin tesis edilmesine ağırlık vermiştir. Hemen ilk planda olmasa da kolektif savunmayı bir ölçüde aşama aşama daha geri plana itmiş, kriz yönetimi operasyonlarıyla birlikte Avrupa güvenliğinin diğer bir köşe taşı olan, ilk aşamada AGİK, 1995 yılından itibaren ise AGİT bünyesinde kavramsal çerçevesi olgunlaştırılan işbirliğine dayalı güvenlik ve bu çerçevede 'alan dışında' ortaklık ağları geliştirmeye yönelmiştir. Bir ölçüde Rusya'nın üstün konvansiyonel güçlerini dengelemeyi hedefleyen AKKUM/AKKA sürecinin de etkisiyle kolektif savunmayı, deyim yerindeyse, 'paslanmaya' bırakan anlayışın bedeli ise, 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı işgal ve ilhakı, Ukrayna'nın Donbas

bölgesinde hayata geçirdiği istikrarsızlaştırma eylemleri sonucunda Avrupa üzerindeki tehditin artması karşısında İttifakın hazırlıksız yakalanması olmuştur.

1992 Maastricht Antlaşmasında, zaman içinde ortak Avrupa savunmasına yol açacak ortak savunma siyaseti için bir çerçeve geliştirilmesi yönündeki ileriye dönük anlayış, 2 Ekim 1997 tarihinde Amsterdam'da düzenlenen AB Zirvesinde alınan kararlar doğrultusunda 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması kapsamına esasen küçük-orta çaplı kriz operasyonlarını simgeleyen Petersberg Görevlerini dahil etmiş, bununla Maastricht Antlaşmasında formüle edilen anlayışı bir aşama ileri götürmüştür. Amsterdam Antlaşması ayrıca, BAB'ın AB bünyesine alınmasına kapıyı aralamıştır.

1950'li yılların başında bir özlem olarak ortaya konulan Avrupalıların sevk ve idaresindeki bağımsız Avrupa ordusu nosyonu Soğuk Savaş yıllarında rafa kaldırılmış, Avrupa güvenlik ve savunması bir yerde NATO'nun vesayeti altında kalmıştır. 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde, hatta günümüzde bile AB'nin güvenlik ve savunmaya dair siyaseti, ortak savunmanın NATO'nun asli görevi olduğunu ana ilke olarak korumaktadır. NATO'nun AB'ye bu alanda rakip olmadığını, Avrupa savunmasını güçlendirmenin aynı zamanda NATO'nun da

IV. 2000'li Yıllar

Diğer yandan, 'Önce NATO' anlayışının hakim olmasına karşılık 1950'li yıllarda başlayan ABD ve NATO'dan bağımsız Avrupa güvenlik ve savunması arayışı son bulmamış, 1999 yılında AB Köln Zirvesinde alınan kararlar, 2000 yılında Marsilya'da yapılan BAB Bakanlar Konseyi Toplantısında BAB'ın lağvedilmesine yönelik karar, aynı yıl yapılan AB Nice Zirvesi, bunun akabinde AB bünyesinde ilk aşamada geçici olarak oluşturulan, bilahare kalıcı hale gelen Siyasi ve Güvenlik Komitesi, Askeri Komite ve Askeri Yazmanlık kurulması, 2003'te AB'nin üstlenebileceği çeşitli operasyonlar için bir kuvvet havuzu oluşturmaya zemin hazırlayan Helsinki Temel Hedef konsepti, yine 2000'li yılların başında ortaya atılan, ancak fiiliyata dönüştürmekte güçlük çekilen modüler yapılanmaya dayalı Muharebe Grupları konsepti, 2002 Aralık ayında icra edilen AB Kopenhag Zirvesinde alınan kararlar 2000'li yılların önemli kilometre taşlarını oluşturmuştur.

2007 yılında Lizbon'da düzenlenen AB Zirvesinde akdedilen Antlaşmanın Karşılıklı Savunma Hükmü (42(7). Maddesi) adeta 1948 yılında imzalanan Brüksel Antlaşmasının IV. maddesini birebir tekrar etmektedir. Bu hükmü desteklemek üzere yine Lizbon Antlaşmasının 222. maddesinde terörist

güçlenmesi olarak görülmesi gerektiğini savunan söylem halen tedavüldedir. Öte yandan, 2000'li yılların başında oğul Bush yönetimiyle başlayan ve bugün itibarıyla Trump yönetimiyle birlikte tepe noktasına çıkan "Önce Amerika" söylem ve tutumu ile birlikte Brexit'in ortaya çıkardığı çatlakın kısa-orta vadede Avrupa güvenlik ve savunma sürecinin 'stratejik otonomisini' nasıl ve ne yönde etkileyeceğinin kitadaki liderlikler ve toplumlar tarafından yakından izlenmesi ve yeni eğilimlerin etraflıca tahlil edilmesi sadece akademik bir egzersiz konu olamayacak denli önem kazanmıştır. Bu arayış, bir tercih olarak değil, bir zorunluluk olarak ele alınmalıdır.

Avrupa güvenliği ve savunmasında 1990'lı yıllarda kilit rol oynayan gelişmeyi hiç şüphesiz 3-4 Aralık 1998 tarihlerinde St. Malo'da düzenlenen Fransa-İngiltere Zirvesi oluşturmuştur. Bu Zirvede İngiltere ilk kez uluslararası krizlere karşı güçlü askeri kuvvetlerin desteğinde Avrupa'nın otonom şekilde hareket etmesine yeşil ışık yakmıştır. Hal böyle olmakla birlikte, yine İngiltere'nin de ön aldığı girişimler sonucunda AB'nin, NATO'nun tümünden veya kısmen müdahil olmayacağı krizlerde NATO imkan ve kabiliyetlerine erişimini düzenleyen Berlin+ paketi 1999 Nisan ayında yapılan NATO Vaşington Zirvesinde kabul edilmiş, dolayısıyla AB'nin güvenlik ve savunma alanındaki otonomisinin sınırları o yıllar için çizilmiştir.

saldırıları veya doğal veya insan yapımı afetler karşısında AB üyelerinin ortaklaşa yardımlaşmasını öngören 'dayanışma hükmü' vazolunmuştur. Nitekim Fransa, Paris'te 2015 Kasım ayında vuku bulan terör saldırıları üzerine bu hükmü işletmiş ve NATO müttefiklerini kerhen bilgilendirme yolunu yeğlemiş, bu bağlamda terörle mücadelede Almanya'nın desteğinde İttifak için kısıtlı bir rol biçmeye çalışmıştır.

2007 Lizbon Zirvesini takiben de Avrupa güvenlik ve savunma sürecinde hareketlenme sürmüş, 2014 Mart ayında patlak veren Ukrayna krizi ve bunu takiben Haziran ayında IŞİD'in Irak ve Suriye'de başlayan, Türkiye dahil kimi Avrupa ülkelerine de sirayet eden terör eylemleri, Suriye'de derinleşen kriz, Trump yönetiminin neredeyse Monroe Doktrini'nin ötesine giden ve Avrupa'nın yalnızlaştırılmak istendiği algısına yol açan tutumları, Brexit'in tetiklediği gelişmelerin Avrupa güvenlik ve savunmasında hangi yönde bir evrimi şekillendireceği gibi temel meseleler daha uzunca bir süre gündemi meşgul edecek niteliktedir.

Bu meseleler karşısında AB, kendi güvenlik ve savunmasını takviye etmek üzere Daimi Yapılandırılmış İşbirliği, As-

keri Planlama ve İcra Yeteneği, Eşgüdümlü Yıllık Savunma Gözden Geçirme programı gibi araçları devreye sokmuş, tarihinde ilk kez supranasyonel olan Komisyon'u da Avrupa Savunma Fonu ihdas etmek suretiyle güvenlik ve savunma alanına çekmiştir.

Son gelişmelere baktığımızda otonom Avrupa güvenlik ve savunması bağlamında 1950'li yıllarda atılan ok, henüz menziline ulaşmamıştır; ancak, ok bir kez yaydan çıkmıştır. Ok

yaydan çıkmış, ancak AB üyesi çoğu ülkenin son derece yetersiz savunma bütçelerine teslimiştir. Sürecin önündeki en önemli diğer bir engel ise, bugüne değin nihai caydırıcılık anlamında ABD'nin sağladığı nükleer koruma şemsiyesini AB için hangi Avrupalı ülkenin (İngiltere?, Fransa?) ne ölçü ve kapsamda sağlayabileceğinde veya sağlayıp sağlayamayacağına ilişkin tartışılmaktadır. Bu temel mesele aşılanmadıkça tam otonom Avrupa güvenlik ve savunmasından bahsetmek müşkül, hatta imkansızdır.

B. AVRUPA GÜVENLİK SAVUNMA KİMLİĞİNDEN AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASINA

1950'li yıllardan günümüze Avrupa güvenlik ve savunmasının yukarıda özetlenen gelişim sürecine bakıldığında üç ana evreyi genel hatlarıyla ele almak gerekir.

İlk evre olarak Soğuk Savaşla (1950-1990) birlikte, diğer bir ifadeyle, İkinci Dünya Savaşının hemen ardından Avrupa ülkeleri arasında başlatılan çeşitli işbirlikler manzumesi karşımıza çıkar. Söz konusu kırk yıllık dönemde ilk aşamada Almanya'da yeniden aşırı milliyetçi akımın hayat bulmasına ve bu ülkenin Avrupa için tehdit oluşturabilecek yeniden silahlanmasının dizginlenmesine, bunu takiben Sovyetler Birliği'nin yayılcı siyasetine karşı Avrupalı ülkelerin güvenlik ve savunma alanında gerekli karşı tedbirleri hem kavramsal hem yapısal düzlemlerde almalarına yönelik kurumsal çerçevedeki arayışlar ilk kırk yıla damga vurmuştur.

4 Nisan 1949 tarihinde ABD ve Kanada'nın yanısıra Belçika, Danimarka, Fransa, Birleşik Krallık, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve Norveç'in katılımıyla Vaşington'da imzalanan Kuzey Atlantik Örgütü Antlaşması, transatlantik bir çerçevede içinde Avrupa güvenlik ve savunmasının şekillenip belirlenmesinde hiç şüphesiz kritik bir rol oynamıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın 1952, Almanya'nın 1955 yılında Antlaşmaya katılmasıyla NATO'nun üye sayısı onbeşe; 1982 yılında İspanya'nın NATO üyeliğinin gerçekleşmesiyle ise üye sayısı onaltıya çıkmıştır.

Soğuk Savaş dönemi boyunca Avrupalı ülkeler, güvenlik ve savunma gereksinimlerini NATO bünyesinde karşılamışlar, kendi aralarındaki işbirliğini ağırlıklı olarak silahlanmada işbirliğine hasretmişlerdir. Buna paralel olarak, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğini NATO içinde "Avrupa Sütunu" adı altında geliştirmeye yönelmişlerdir. Dolayısıyla, Soğuk Savaş dönemi boyunca Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinden

sözetmek, bunu kavramsal ve kurumsal bir çerçeveye oturtmak mümkün değildir. Bu dönemi niteliği, içeriği ve geleceği belirsizliklerle dolu da olsa zaman zaman su yüzüne vuran bir kimlik arayışı olarak tarif etmek olasıdır.

1970'li yılların ilk yarısı, bariz bir tırmanmanın olduğu 1950-1960 dönemine kıyasla, Soğuk Savaşın etkilerinin azaltılmasına dönük arayışların ortaya çıktığı, savunma ve caydırıcılığın yanısıra yumuşamanın (detant) gündeme geldiği adeta bir balayı dönemi olmuştur. NATO Konseyi tarafından 1967 yılında kabul edilen Harmel Raporunun ruhuna uygun olarak ABD ile SSCB (Rusya) arasında 1969 yılında başlayan Stratejik Silahların Sınırlanması (SALT) müzakereleri 1972 yılında imzalanan SALT I Antlaşmasıyla sonuçlanmış, 1968 yılında Çekoslovakya'ya müdahaleyi kendi adını taşıyan doktrin ile meşru kılmaya çalışan Brezhnev, 1970'li yılların başında "barış içinde birarada yaşama" söylemini ortaya atmıştır. Bu yılların ilk yarısındaki balayı dönemi kısa sürmüş, Rusya'nın 1970'li yılların sonunda Avrupa'ya tehdit oluşturacak şekilde orta menzilli balistik füzeleri (SS 20) SSCB'de konuşlandırma kararı almasının ertesinde NATO, 1979 yılında Avrupa'ya ABD menşeli Pershing füzeleri ile karada konuşlu seyir füzeleri yerleştirilmesine ve taktik nükleer füzeler/uzun menzilli nükleer füzelerle sınırlamalar getirilmesine dönük bir karar almış ve Rusya'yı SALT II müzakereleri yapmaya davet etmiştir. Aynı yıl Rusya'nın Afganistan'ı işgalinin gerçekleşmesi Doğu-Batı ilişkilerinde yeni bir gerilim sayfası açmıştır. Bu çerçevede, sözkonusu yıllara damgasını vuran petrol kriziyle birlikte yumuşamayla başlayıp, büyük bir gerilim ve tırmanmayla son bulan ve 1980'li yılların ilk yarısındaki gelişmelere de damga vuran 1970'li yıllar Avrupalı müttefikler için bir yerde gözleri açan etkiler doğurmuş; nitekim bu yıllarda NATO bünyesinde de olsa bir Avrupa sütununu ete kemiğe büründürme arayışlarında hızlanma görülmüştür. Bununla

birlikte bu emekleme dönemini somut bir kimlik arayışıyla irtibatlandırmak pek de doğru olmaz.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinin hayat bulduğu ikinci evre, 1990-2000 yılları arasındaki on yıllık dönemle tanımlanabilir. 1989 yılında Berlin Duvarı yıkılmış, dolayısıyla Soğuk Savaş son bulmuştur. 1990 yılında iki Almanya birleşmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 1992 yılındaki Maastricht Zirvesinde aldığı kararlar arasında yer bulan ve bugünkü AB'nin yapılanmasına üçüncü bir sütun olarak ortak dış ve güvenlik siyaseti eklenmiştir. 1990'lı yılların başında Batı Avrupa Birliği yeniden aktive edilmiş, 1998 Aralık ayında İngiltere-Fransa arasında bugünkü Avrupa Güvenlik ve Savunma Siyasetinin köşe taşı teşkil eden St. Malo Zirvesi düzenlenmiştir. 1999 yılında NATO'nun ellinci kuruluş yıldönümü münasebetiyle Vaşington'da gerçekleşen NATO Zirvesinde AB'nin, İttifakın müdahil olmayacağı kriz mukabele operasyonlarında NATO'nun imkan ve kabiliyetlerine belirli parametreler (Berlin+ paketi) dahilinde erişimine olanak sağlayan bir düzenleme üzerinde mutabık kalınmıştır. Nihayetinde, Maastricht Zirvesini takiben icra edilen bir dizi AB Zirvelerinde alınan kararlarla iyice olgunlaşan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinden (AGSK) özellikle 2000 Aralık ayında yapılan Nice Zirvesini müteakip Avrupa Güvenlik ve Savunma Siyasetine (AGSP) geçiş dönemi başlamıştır.

GKRY AB üyesi yapılmadan NATO ile AB arasında 2003 yılında üzerinde mutabık kalınan Berlin+ düzenlemesi hem Avrupalı müttefikler için hem transatlantik bağ bakımından önemli bir kilometre taşıdır. Bu düzenleme, bir yerde o dönem için Avrupa savunmasının özzerkliliğinin sınırlarını belirlemiş, NATO'nun müdahil olmak istemeyeceği kriz hallerinde AB öncülüğünde icra edilecek operasyonlarda AB'nin NATO'nun imkan ve kabiliyetlerine erişiminde izlenecek yol ve yöntemleri ortaya koymuştur. Dolayısıyla, bu düzenlemeler NATO-AB ilişkilerinin gelişim sürecinde önemli bir rol oynamıştır.

Bu evre içinde Berlin Duvarının yıkılmasıyla Varşova Paktının son bulması ve 1995 yılında resmen tarihe karışması da kuşkusuz belirleyici bir etken olmuştur. Bu dönemde ABD'nin desteğiyle Rusya ile ilişkiler ve işbirliği ilerletilmiş, hatta biri 1997 yılında Paris'te, diğeri ise 2002 yılında Roma'da kayıt altına alınan iki önemli belge (sırasıyla NATO-Rusya Kurucu Senedi ile NATO-Rusya Konseyi kurucu belgesi) imzalanmış ve Rusya'yı güvenlik ve savunma alanında da 'Avrupa ailesinin' içinde tutmaya yönelik bir siyaset çizgisi izlenmiştir.

Bu olguya paralel olarak NATO bünyesinde neredeyse İttifak kurulduğundan bu yana ABD öncülüğünde yapılan külfet

paylaşımı tartışmalarının da payı vardır. Ezelden beri devam eden bu tartışmalar özellikle 1980'li yılların sonunda yeniden ivme kazanmış, zamanın ABD Yönetimleri, savunmaya daha fazla pay ayırmaları için Avrupalı müttefikleri üzerindeki baskılarını arttırmışlardır.

1990'lı yılların hemen başında patlak veren İlk Körfez Savaşı ile bunu takiben meydana gelen Balkan krizleri de Avrupalıların güvenlik ve savunma alanındaki sınırlarını anlamalarına ve bunları aşmak üzere yeni bir yaklaşım geliştirmelerine vesile olmuştur.

Bu ikinci evrede Avrupa savunma yapılanmasının NATO'dan bağımsız hareket etmesi değil, NATO ile gerekli istişareler sonucu hayata geçirilmesinin kararlaştırılmış olması dikkat çekmiştir. O dönemin ana söylemlerinden biri değişken geometrili bir düzen tahtında birbirlerini bloke eden değil, birbiriyle kenetlenen bir anlayış temelinde hareket edilmesidir. Bu söylemin gerisinde, Avrupa'da savunma alanında da federalist yaklaşımı savunanlara karşı savunmanın hükümetlerarası niteliğinin devam ettirilmesinin bayraktarlığını yapan İngiltere'nin başını çektiği bir grup Avrupalı müttefikin tutumu yatmıştır. Dönemin NATO içinde de olumlu yankı bulan bir diğer tamamlayıcı söylemi "ayrılabilir, fakat ayrı olmayan", kısacası birbirini tamamlayan ve tahkim eden bir Avrupa güvenlik ve savunma anlayışı üzerinde ortak bir anlayışa dayalı paradigmadır. Avrupalı müttefikler o dönemde emekleme aşamasından sendeleyerek de olsa yürüme aşamasına tam olarak geçmekte ürkek davranmışlar, ayakları üzerine sağlam basan bir yapıyı tam olarak hayata geçirememişlerdir.

2000'li yıllardan günümüze uzanan döneme baktığımızda ise karşımıza daha farklı bir tablo çıkmakta olup, bu dönemi ve devamını Avrupa güvenlik ve savunmasında üçüncü evre olarak betimlemek mümkündür.

Geçmişten gelen müktesebatın üzerine 2000 Aralık ayında düzenlenen AB Nice Zirvesi ertesinde Avrupalı müttefikler güvenlik ve savunma alanındaki rüşlerini ispat etmeye ve ortaya koymaya girişmişler, öncelikle bu alanda görev üstlenecek yapısal organlarını tesis ederek daha kalıcı hale getirmişler ve küçük çaplı AB operasyonlarını icra etmek üzere kuvvet ve yetenek planlama ile kriz yönetimi kapasitelerini geliştirmeye koyulmuşlardır. Sürecin başlangıcı elbette sancılı olmuştur. Öteden beri Avrupa'nın savunmaya daha fazla maddi ve beşeri kaynak ayırmasını isteyen ABD, AB içinde adımlar atıldıkça ve yapılar daha da şekillenip olgunlaştıkça bu gelişmelerden duyduğu endişeyi dile getirmeye başlamış, hatta İkinci Körfez Savaşında başta Almanya ve Fransa olmak üzere kısıtlı sayıda da olsa bazı Avrupalı müttefiklerin

Irak'a müdahaleye karşı direnç göstermesi nedeniyle zamanın ABD Savunma Bakanı Rumsfeld'in tarifiyle Avrupa'yı eski ve yeni Avrupa olarak ikiye ayırmaktan çekinmemiştir. ABD'nin yeri geldiğinde sergilemekten geri durmadığı bu tutumunun temelinde bir yandan Avrupalı müttefikleri savunmaya daha fazla kaynak ayırarak külfeti paylaşmayı teşvik ederken, diğer yandan kendi savunma sanayiine Avrupa ölçeğinde daha fazla yer açmak olduğu aşikardır. Bu yöndeki tutum bugün daha da ağırlıklı olarak kendini göstermektedir.

AGSP bağlamında üçüncü evredeki en çarpıcı gelişmelerden biri de 2007 yılında Lizbon'da düzenlenen AB Zirvesinde güvenlik ve savunma alanında alınan kararlar olmuştur. Bu kararlar temelinde AB, ortak dış ve güvenlik politikası yerine ortak güvenlik ve savunma politikasını (OGSP) ilan etmiş, dolayısıyla önceden alınan ve AB'nin gerekli şartlar oluştuğunda üye ülkelerin savunma politikalarını haleldar etmeyecek nitelikte bir ortak savunma çerçevesi geliştirilmesinin önü biraz daha açılmıştır. Nitekim Lizbon Zirvesinin akabinde AB, kendine özgü stratejik konseptini güncellemiş, geçmişteki NATO operasyonlarında karşılaştığı, eksikliği duyulan askeri imkan ve kabiliyetlerde önceliklendirme yapmak suretiyle bunlardaki açıklarını kapatmak yönünde hamlelerde bulunmuştur. Her iki Körfez Savaşı, Balkanlardaki operasyonlar ve Afganistan'a yapılan müdahale, örneğin stratejik nakliye ve havada yakıt ikmali gibi alanlarda AB'nin mesafe katetmesi gereğini ortaya koymuştur. ABD'ye karşı gerçekleştirilen 11 Eylül terör saldırıları karşısında AB terörle mücadeleyle karşı gerekli tedbirleri almaya yönelmiş, sivil imkan ve kabiliyetlerini daha mukavim kılma arayışlarına hız vermiştir.

Lizbon Antlaşmasının en önemli yönlerinden biri bu Antlaşmaya karşılıklı savunma yükümlülüğü ile dayanışma hükümünün dercolunmuş bulunmasıdır. Bu iki bağlayıcı hüküm, Avrupa (AB) ortak savunması için hukuki zemini oluşturmaktadır. Bu zemini takviye etmek ve içeriğini doldurmak üzere AB,

Rusya'nın Kırım'ı işgal ve ilhakı ile IŞİD'in Suriye ve Irak'taki terör eylemleri karşısında OGSP şemsiyesi altındaki AGSP çerçevesinde önce 2016 yılında küresel stratejisini açıklamış, buna paralel olarak Almanya ve Fransa öncülüğünde Daimi Yapılandırılmış İşbirliği, Eşgüdümlü Yıllık Savunma Gözden Geçirme, Yetenek Geliştirme Planı, Avrupa Savunma Fonu gibi enstrümanları devreye sokmuş, Avrupa Savunma Ajansının faaliyetlerine hız ve içerik kazandırmış, Avrupa içinde askeri hareketliliği geliştirmeye dönük tasarruflara yönelmiş, siber ve hibrit tehditlerle mücadelede kapasitesini artırmış, geçmişte aldığı önlemlere rağmen Paris ve Brüksel'de yapılan geniş çaplı terör saldırıları tahtında toplumdaki mukavemeti güçlendirmek yönündeki tedbirleri hayata sokmuştur.

Tüm bu kavramsal ve yapısal dönüşüme rağmen başta Almanya olmak üzere birçok AB üyesi ülke halen savunma harcamalarında NATO'nun belirlediği ölçünün çok altında kalmaktadır. Öndegelen Avrupalı müttefiklerin GSMH'lerinin %2'sini savunmaya ayırmak yolunda NATO Galler Zirvesinde üstlendikleri siyasi taahhüdü yerine getirmek yönünde çok da istiyaklı davranmadıkları görülmektedir. Buna rağmen, AB Komisyonluğu Başkanlığı görevini sefeli Juncker'den devralan eski Almanya Savunma Bakanı von der Leyen da tıpkı sefeli gibi görevinin daha ilk günlerinde "Avrupa Ordusu" ihdas olunması gereğinden bahsetmiştir. Bu tasavvurdan hangi AB üyesi ülkenin ne anladığı müphemdir; ancak, Fransa-Almanya ikilisinin, bundan Avrupa için orta-uzun vadede tamamen özerk bir savunma yapısı tesis olunması yönünde ilerlemeyi anladığı kabul olunabilir. Bu noktada, işbaşına yeni gelen Birleşik Krallık Başbakanı Boris Johnson'un iyice hızlandıracağı anlaşılan Brexit sürecinin Avrupa'nın güvenlik ve savunmasında meydana getirmesi olası dalgalanmaların, geçmişten gelen yüklü bir bagaja sahip NATO-AB ilişkilerinin ve büyük resim içindeki transatlantik bağın gelecekte ne yöne evrilebilecekleri meselesi ise üzerinde ayrıca durulması ve irdelenmesi gerekli bir konu olarak önümüze çıkmaktadır.

C. NATO-AB İLİŞKİLERİ DİNAMİĞİNDE TÜRKİYE'NİN AGSP ÇERÇEVESİNDE YERİ VE ROLÜ

II. Dünya Savaşı'nın ertesinde Türkiye'nin yüzleştiği ilk tehdit Stalin'in Kars ve Ardahan'ı Türkiye'den istemesi ve Türk Boğazlarını kontrol edebileceği imtiyazlı bir statüye, başka bir deyişle, egemenliği paylaşmaya yönelik talebi olmuştur. Sovyetlerden bu talep geldiğinde (19 Mart 1945) Avrupalı güçler Savaş ertesindeki uluslararası düzene dair ilk temalarına başlamışlar; Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ise o yılda daha tesis olunmamıştır.

Bu durumda Sovyet tehdidini karşılamak üzere ilk hamle ABD tarafından gelmiş, ABD 1944 yılında vefat eden zamanın Vaşington nezdindeki Büyükelçimiz Ahmet Münir Erteğün'ün naaşını 1946 yılında Missouri zırhlısıyla Türkiye'ye göndermiştir.

Aşağı yukarı aynı zamana tekabül eden yıllarda Avrupalı güçler kendilerini hem Almanya'nın olası hamlelerine hem Sovyet genişlemesine karşı korumak üzere çeşitli akdi tasarruflara gitmeye ve Avrupa savunmasında embriyonik bir çerçevenin ilk tohumlarını atmaya başlamışlardır. Türkiye ise Savaş ertesinde ABD'nin içinde yer almadığı mütevazı yapılanmaların dışında kalmış veya bırakılmış; NATO'nun kurulmasını takiben zamanın Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 11 Mayıs 1950 tarihinde NATO için üyelik başvurusunu yapmıştır. Bu, o zaman İngiltere'nin de dahil olduğu bir grup müttefik tarafından geri çevrilmiş, NATO'ya üyelik başvurusu bilahare zamanın Başbakanı Adnan Menderes tarafından 1950 yılı Eylül ayında yinelenmiş, bu ikinci başvuru da reddedilmiştir. Nihayet 1952 yılında Kore'ye BM şemsiyesi altında asker göndermemizin de ortaya çıkardığı iklimin de etkisiyle 18 Şubat 1952 tarihinde Türkiye NATO'nun resmen üyesi olmuştur.

II. Dünya Savaşı ertesinde Avrupalı ülkelerin kendi aralarında ortak savunmalarını tahkim etmeye dönük arayışları ve attıkları adımlar zamanın Türk liderleri nezdinde yankı bulmamış, diğer yandan 1949 yılında NATO'nun kurulmasını takiben bu Örgüte üye olma arzusu galebe çalmıştır. Burada hatırlanması gereken temel yönelim, zamanın iktidar yetkililerinin Türkiye'yi, "küçük bir Avrupa" değil, "küçük bir Amerika" yapmak hedefini gütmeleridir.

1950'li yılların güvenlik ve savunma dahil hemen her alanda "kurtarıcı melek" olarak ABD görülmüş, değişik dengeleri gözetken çok yönlü dış politika izlenmesi gereği bir kenara

itilmiş, dünyanın başka coğrafyalarında ortaya çıkan akımlarla araya mesafe konulmuş, örneğin emperyalizme karşı ilk başarılı kurtuluş mücadelesini veren Türkiye, 1955 Nisan ayında Bandung'ta düzenlenen Bağılantısızlar Zirvesine katılım konusunda 1956 yılında zamanın Dışişleri Bakanının ifadesiyle, "Biz Bandung'a son dakikada gittik. Bu iştiraki müttefiklerimiz (ABD kastediliyor) çok arzu ettiler; aman gidin dediler; siz gitmediğiniz takdirde çok fena olacak dediler." anlayış ve tutumunu ortaya koymuştur.

Hayatın hemen her alanında rota ABD'ye döndüğünden, 1940'lı yılların sonundan itibaren Avrupa içinde başlayan ortak güvenlik ve savunma nosyonunu hayata geçirmeye dönük çaba ve hamleler karşısında lakayt bir duruş sergilenmiş, 1950'li yılların başında Jean Monnet'nin Avrupa vizyonundan mülhem Avrupa Savunma Birliği tesis etme tasarımı Türkiye'de pek yankı bulmamış, Batı Avrupa Birliği Teşkilatına hayat vermeye yönelik çaba ve girişimlere de bigane kalmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'nin güvenlik ve savunma çıpası kendisine NATO ve transatlantik bağda yer bulmuş, geleceğe dönük olarak Avrupalı ülkeler arasında cereyan eden akımların, gayretlerin ve girişimlerin dışında kalmak tercih olunmuştur.

1960'lı yıllara geldiğimizde uluslararası ortam karşımıza daha farklı bir tablo çıkarmıştır. Bu çerçevede iki önemli kilometre taşına değinmek lazım gelir. Bunlardan ilki, o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) 1959 Temmuz'unda yapılan ortaklık başvurusudur. Başvuru üzerine dört yıl süren müzakereler neticesinde 12 Eylül 1963'te Ankara Anlaşması zamanın Başbakanı İsmet İnönü tarafından imzalanmıştır. Türkiye ile AET arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri güçlendirmeye yönelik bu Anlaşmada tabiiyle güvenlik ve savunma konusu yer almamıştır. Öte yandan, Ankara Anlaşması belli bir alanda da olsa Türkiye'nin Batı Avrupalı ortaklar ile önemli bir akdi köprü kurmasına vesile olmuştur.

1960'lı yılların ilk yarısına damga vuran diğer önemli bir gelişme ise Kıbrıs'ta patlak veren kriz karşısında Türkiye'nin Ada'ya müdahale etme kararı alması aşamasında zamanın ABD Başkanı Johnson'un Başbakan İsmet İnönü'ye 5 Haziran 1964 tarihinde gönderdiği mektuptur. Son derece ağır ifadeler içeren ve kamuoyuna da malolan bu mektup karşısında Türk liderliği ülkenin hayati çıkarlarının tehlikeye girdiği

noktada sadece tek odağa dayalı güvenlik ve savunma anlayışının ülke için ne denli sakıncalar doğuracağı gerçeğini görmüş, Soğuk Savaşın tüm hızıyla sürdüğü iki kutuplu bir ortamda güvenlik ve savunma alanında görülmemekle birlikte özellikle dış politika alanında çeşitli ağlara dayalı bir çizgi izlemeye başlamıştır. Dönemin Başbakanı Demirel'in 19 Eylül 1967'de Moskova'ya yaptığı ziyaret ve Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesine yönelik açıklamalar Türkiye'nin çok taraflılığa dayalı dış politika anlayışına zemin oluşturmuştur.

1975 yılında gelen ABD ambargosuyla birlikte Türk dış politikası ABD'yi dengelemek üzere ilişki ağını genişletip, zenginleştirmeye matuf arayışlarına hız kazandırmış, ambargoertesinde ortaya çıkan ekonomik sıkıntılara ve bütün şiddetiyle devam eden Soğuk Savaşa rağmen İncirlik dışındaki ABD üs ve tesislerinin faaliyetlerine son vermiş, dönemin Başbakanı Ecevit ABD'nin uyguladığı yasağa karşı afyon ekimini başlatmış, hatta 1977 seçimlerinde işbaşına geldiğinde NATO'yu kastederek "Duvarın öbür tarafına atlamaktan" bahsetmiş, zamanın yönetimleri gerekli dersleri çıkararak milli savunma sanayiini desteklemek üzere TSK Güçlendirme Vakfını kurmuşlar ve ilk planda ASELSAN bünyesinde ordunun temel ihtiyaçlarından biri olan telsiz üretimini başlatmışlardır. Hasılı, "Eski Türkiye" olarak nitelenen dönemde ve çok zor şartlar altında dahi Türkiye ilkeli ve onurlu duruşunu korumuş, kimilerinin iddiasının aksine "vur ensesine al lokmasını" türünden bir yola sapmamış, çantada keklik olmadığını çekinmeden ortaya koymuştur. Bu tutumu gören dönemin ABD Başkanı Carter, Türkiye'ye karşı ambargo uygulamanın ABD'ye yarardan çok zarar getirdiği tespitinden hareketle ambargoyu kaldırma kararı almıştır.

Bu bağlamda dış politikada daha geniş coğrafyalara açılım ve daha fazla ağlar geliştirme arayışı son döneme özgü bir durum değildir. Bugünlerde bazı çevrelerin adeta yaşanmamış addettiği Soğuk Savaşın tanıdığı imkanlar ve dış politik ilişkiler bakımından getirdiği kısıtlamalar dahilinde Türk diplomasisi, ana yönelimini kaybetmeden, ilişkilerde çeşitliliği ön plana çıkarmaya daha o yıllarda başlamış, ancak ilişkilerde çeşitlilik oluşturmaya dönük bu arayış, o günlerin koşullarında güvenlik ve savunma alanında pek de makes bulmamıştır.

1970'li yılların başında SSCB ile başlayan nisbi yumuşama süreci o dönemin sonuna doğru ciddi bir tırmanmaya, hatta iki blok arasında nükleer bir çatışmanın eşiğine doğru evrilmiş; bu dönem içinde Türkiye'nin milli güvenlik ve savunma alanında önüne en önemli sınama olarak Kıbrıs meselesi çıkmıştır. Kıbrıslı Türk soydaşlarımızın en başta güvenliklerini

korumak üzere Garantörlük Anlaşması çerçevesinde Ada'ya askeri müdahalede bulunmamız üzerine ABD ambargosu gelmiş, bu ambargonun etkisiyle Türkiye milli savunma sanayiini geliştirmek amacıyla adımlar atmış ve bu adımlar bugünkü savunma sanayimizin başlangıcını oluşturmuştur.

Kökü 1950'li yıllara dayanan, kendine özgü bir Avrupa savunma ve güvenlik kimliği geliştirmeye yönelik arayışlar Soğuk Savaşın yeniden şiddetlendiği bu dönemde NATO bünyesinde de olsa devam etmiş, bilahare BAB'ın yeniden hayata geçirilmesine ön ayak olacak Bağımsız Avrupa Programı Grubu (IEPG) 1976 yılında NATO bünyesinde tesis olunmuş ve Türkiye'nin de yer aldığı bu grubun faaliyetleri çerçevesinde Avrupa silahlanma işbirliği için ilk mütevazı adımlar atılmaya başlanmıştır. Burada bir parantez açacak olursak, Avrupa silahlanma işbirliğine dönük adımlar zaman içinde yoğunluk kazanmış, AB'nin güçlü savunma sanayii altyapısına sahip ülkeler Avrupa pazarında kendilerine yer edinmek üzere önemli projeler geliştirip, bunları hayata geçirmiştir. Bu sistemler, birbirleriyle, dolayısıyla NATO'ya tahsisli sistemlerle uyumlu standartlara ve karşılıklı çalışabilirliğe sahip olmakla birlikte, Avrupa menşeli sistemlerin ürün çeşitliliği ve ülkelerarası rekabet bu pazara damga vurmuştur. Geldiğimiz aşamada bu durumu NATO Genel Sekreteri Stoltenberg NATO-AB işbirliği bağlamında çeşitli vesilelerle şöyle tarif etmiştir: "Avrupa 17 değişik tipte ana muharebe tankına sahipken ABD'de bu tür tek tip tank bulunmaktadır. ABD dört tipte firkateyn ve muhribe sahipken bu sayı Avrupa'da 29'dur. ABD 6 tipte muharip uçağa sahipken Avrupa'nın aynı kategoride 20 tip muharip uçağı vardır."

ABD ambargosuna karşı Türkiye 1950'li yıllardan beri belki de ilk kez Avrupa güvenlik ve savunmasının geliştirilmesi için bir çerçeve sunan IEPG içindeki çalışma ve faaliyetler dolayısıyla ortak Avrupa güvenlik ve savunmasında diğer üyelerle tam haklara sahip olarak yerini almıştır. Bu itibarla, NATO içinde de olsa ihdas edilmiş bulunan Avrupalı müttefiklerden oluşan bir grup bünyesindeki faaliyetlere Türkiye ilk kez katılmıştır.

1980'li yıllara geldiğimizde müttefik ülkelerin SSCB'ye karşı izlediği caydırıcılık dozu yüksek ve SSCB'yi stratejik silahlarda indirime zorlayan, dolayısıyla özellikle orta menzilli nükleer silahların Avrupalı müttefik ülkeler üzerindeki baskısını ortadan kaldırmaya matuf ortak önlem ve girişimlerin ivme kazandığı, sonuçta 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılması ve Soğuk Savaşın son bulacağı bir döneme girilmiştir.

Bu dönemde Türkiye, 12 Eylül 1980 askeri darbesi nede-

niyle içine dönmüş, Avrupa'da ve uluslararası konjonktürde güvenlik ve savunma politikaları dinamiklerini izlemekten uzaklaşmıştır. Diğer yandan, 1974 Kıbrıs hareketi üzerine NATO'nun entegre askeri yapısından çekilen Yunanistan'ın, İttifakın belkemiğini oluşturan söz konusu entegre yapıya yeniden dönmesine olanak veren ve kamuoyumuzda o zamanki Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanı (aynı zamanda ABD'nin Avrupa'daki kuvvetlerinin komutanı) olan Orgeneral Rogers' a atfen Rogers Anlaşması olarak bilinen düzenlemeye rıza göstermiştir. Bu 'Anlaşmanın' resmi kullanım adı "Yeniden Entegrasyon Anlaşması"dır. Aslında ortada hukuki bir anlaşma yoktur; ancak A4 ebadındaki bir kağıdın yarısından biraz fazlasını kapsayan gayriresmi bir metin mevcuttur. Diğer bir deyimle, kamuoyunda sözel bir anlaşma olarak bilinen Rogers Anlaşması'nın gayriresmi de olsa yazılı bir çerçeve metni vardır. Durum böyle de olsa, Türkiye "Yeniden Entegrasyon Anlaşması"ndan Türkiye'nin özellikle Avrupa yönelimini güçlendirmeye ve Türkiye'yi NATO'nun yanısıra başta AB olmak üzere Avrupa kurumlarıyla daha sağlam bir temelde entegre etmeye dönük somut bir çıkar sağlayamamıştır.

Soğuk Savaşın son bulmasıyla birlikte Avrupa güvenlik ve savunma sahnesinde hareketli günler başlamıştır. Bu yeni dönemde Avrupalı müttefikler bir yandan "barış temettüsünden" (peace dividend) pay kapma yarışına girmişler, ABD ile birlikte Rusya toprakları dışında konuşlu nükleer silahların tümüyle Rusya'ya nakledilmesi ile Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin "Batı Ailesi"ne tekrar katılmalarının zeminini oluşturmaya öncelik vermişlerdir. Diğer yandan, 1991 Maastricht Zirvesiyle Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği için somut bir zemin, kapsayıcı bir çerçeve oluşturan Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını (ODGP- aslında bunu "politika" olarak değil, siyasa olarak nitelemek daha doğrudur) hayata geçirmişlerdir. ODGP münhasıran zamanın AET üyelerince başlatılmış ve Türkiye bunun parçası yapılmamış olmakla birlikte NATO, sözkonusu Kimlik için deyim yerindeyse kuluçka oluşturduğundan Türkiye kendisini bunun dışında hissetmemiştir.

Nitekim, Avrupalı müttefikler Maastricht Zirvesini takiben kısıtlı ölçülerde de kalsa ilk aşamada silahlanma işbirliğini ve savunma teknoloji tabanlarını güçlendirme girişimlerini daha kurumsallaşmış bir zemine oturtmuşlar, 1992 yılında IEPG'nin çalışmalarını BAB'a devretmeyi kararlaştırmışlar, bir yıl sonra ise Roma'da Batı Avrupa Silahlanma Grubunu ihdas etmişler, 1996 yılında da Batı Avrupa Silahlanma Örgütünü hayata geçirmişlerdir. Aynı yıl Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya, Müşterek Silahlanma İşbirliği Örgütünün (OCCAR) idari düzenlemelerini imzalayarak, başka bir

kulvarda silahlanma işbirliğine yeni bir halka eklemişlerdir. Bunu takip eden aşamada Türkiye'nin de dahil olduğu girişim neticesinde 1998 yılında bugünün AB bünyesinde Avrupa Savunma Ajansı adını alan Avrupa Silahlanma Ajansına dair bir master planı kabul etmişlerdir.

Türkiye bu kurumsal süreçlerin tamamıyla içinde bulunmuş, 1990'lı yıllarda yeniden faaliyete geçirilen BAB bünyesinde de ortak üyelik şapkası altında çalışma ve faaliyetlere neredeyse tam üyelerle eşit hak ve yetkilerle katılmıştır. AGSK'nın inşa sürecinde Türkiye dönemin koşulları içinde rol ve sorumluluklar üstlenmiş, elbette sözkonusu kurumlardaki hak ve yetkilerini elde etmek için ciddi çaba ve girişimlerde bulunmuş, bunlardan da sonuç almayı bilmiştir. Bu sonucu sadece NATO içindeki mevcudiyetiyle değil, 1970'li yılların ortalarından itibaren Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinin oluşum sürecinde güvenilir ve öngörülebilir bir müttefik ve ortak olmakla elde etmiştir.

1990'lı yılların başında Körfez ve Balkan krizlerinden gerekli dersi çıkararak Avrupalı müttefikler, elbette Soğuk Savaşın son bulmasından da istifadeyle bu yılların ikinci yarısında da zaman zaman zorlamalarla da olsa Türkiye'yi de kapsayan bir anlayışla Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinin iyice şekillenip, pekişmesine hız vermişler, Amsterdam(1997), Köln(1999), Helsinki(1999) Zirvelerinde Kimlik ötesine geçip, AGSP'ye hayat vermenin zeminini iyice kuvvetlendirmişlerdir. Türkiye, bu Zirveler öncesinde ve sürecinde AGSK'nın oluşum aşamalarında yerini almış, 1970'li yıllardan itibaren elde ettiği zemin ve kazanımların korunması yönünde uğraş vermiş ve bundan da çeşitli kazanımlar elde etmiştir.

Sözkonusu AB Zirveleri silsilesinde alınan kararlarda İngiltere ile Fransa arasında 1998 yılında yapılan St. Malo Zirvesi hiç şüphesiz mümtaz bir yere sahiptir. Bu Zirve sayesinde İngiltere, II. Dünya Savaşından beri güvenlik ve savunma anlayışında yüzünü, transatlantik bağı da gözetecek yönde kara Avrupa'sına, dolayısıyla AB'ye çevirmiş ve AGSP'nin hayat bulmasının temel taşının atılmasında belirleyici bir rol oynamıştır.

2000'li yıllara gelmeden Avrupa güvenlik ve savunmasına yön veren diğer önemli bir kilometre taşı 1999 Nisan ayında NATO'nun kuruluşunun ellinci yıldönümü münasebetiyle düzenlenen Vaşington Zirvesinde alınan kararlar olmuştur. ABD'nin en "Avrupalılaştırmış" Başkanı olan Clinton'un da desteği sayesinde AB, NATO'nun müdahil olmayacağı krizlerde AB öncülüğünde icra edilecek operasyonlarda belirli parametreler dahilinde (Berlin+ düzenlemeleri) NATO imkan ve

kabiliyetlerine erişim hakkı elde etmiştir. Bu parametreler belirlenirken Türkiye'nin aktif rolü ve ısrarlı çabaları sayesinde, tabir caizse, "Önce NATO" anlayışı temelinde AB operasyonlarında AB üyesi olmayan NATO üyelerinin de bir yerde söz ve oy hakkı olması sağlanmıştır. Berlin+ düzenlemeleri bugün dahi gerekli hallerde AB'ye karşı dermeyan edebildiğimiz; ancak AGSK/AGSP müktesebatımızda, mevcut koşullarda eskisi denli olmasa da, önemli bir enstrüman olma özelliğini korumaktadır.

NATO-AB ilişkileri ve AGSP sürecinde Vaşington Zirvesinden sonraki durak 2000 Aralık ayında icra edilen Nice Zirvesidir. BAB'ın artık son günlerini yaşadığı ve görev ile sorumluluklarının AB'ye devrinin gündeme geldiği Nice Zirvesine giden süreçte Türkiye zorlu bir diplomasi sürecini başlatmıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısında düzenlenen AB Zirvelerinde AGSP'nin özellikle Maastricht Zirvesi ertesindeki süreçte geliştirilen mevcut müktesebatın üzerine inşaa edilmesi gerektiği ilkesi somutlaşmıştır. Bunun üzerine Türkiye, AB'nin ilk aşamada geçici olarak hayata geçireceği organlar ile (AB Siyasi Güvenlik Komitesi, AB Askeri Komitesi ve AB Askeri Yazmanlığı) AB üyesi olmayan NATO üyeleri arasında organik bağlar kurulması ve sözkonusu organların karar alma süreçlerine azami ölçüde katılmaları için ciddi girişimlerde bulunmuştur. Buna karşılık Fransa, AB üyesi olmayan NATO üyelerinin karar şekillendirmeye katılmalarını öngören bir öneride bulunmasına ve hatta bu konuda AB bünyesinde gayriresmi bir kağıt dağıtmasına karşılık nihayetinde bu anlayıştan uzaklaşmış ve dışlayıcı bir duruş sergilemeye başlamıştır.

Bunun üzerine Türkiye, AB öncülüğündeki operasyonlara daha önceki yıllara dayalı müktesebattan kaynaklanan haklarla katılmasının azami ölçüde yolunu açacak bir düzenleme için ısrarlı girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerini somut bir zeminde ilerletmek amacıyla AB'nin gönüllü kuvvetlere dayalı ilk kuvvet havuzu olarak nitelenebilecek 1999 Helsinki Zirvesi kararları doğrultusunda hayata geçirilmek üzere ortaya atılan Temel Hedef için hava ve deniz kuvvetlerimizin de takviye edeceği bir tugay ölçeğinde kuvveti bu Hedefe tahsis edeceğini açıklamıştır. Bu çaptaki bir kuvvet AB dışındaki bir ortağın verdiği en büyük katkıyı teşkil etmiş, birçok AB üyesinin sözkonusu kuvvet havuzu için açıkladığı katkıların dahi ötesine geçmiştir. Bunun yanında AB öncülüğündeki operasyonlar için tasarlanan Muhabere Gruplarından birine (İtalya, Romanya ve Türkiye) de kuvvet vermeyi üstlenmiştir.

Türkiye, AB üyesi olmayan bir NATO üyesi olarak AGSP'nin başlangıç aşamalarındaki hemen her çalışmada yer almak

için kesintisiz ve öncü çabalar sergilemiş, ancak karar alma süreçlerinde rol oynamak faslında yaklaşık iki yıllık bir müzakereye sahne olan sancılı bir durumla karşılaşmıştır.

2000 Aralık ayında düzenlenen AB Nice Zirvesinden 2002 Aralık ayındaki Kopenhag Zirvesine kadar geçen sürede önde gelen AB üyesi ülkelerle ve o aşamada AB üyesi olmayıp NATO üyesi olan ülke grubuyla yapılan sayısız temas ve girişimler sonucunda AB üyesi olmayan NATO üyesi ülkelerin AGSP ile ilişkilerinin temel ilkelerini belirleyen Nice Uygulama Belgesi üzerinde mutabakata varılmış ve bu belge 2002 Kopenhag Zirvesinde alınan kararlar dahilinde AB müktesebatına girmiştir. Kopenhag Zirvesini takiben iki Teşkilat arasında yapılan mektup teatisi ve 2003 yılında akdedilen güvenlik anlaşması, bugün NATO-AB ilişkileri bağlamında "uzlaşılmış çerçeve" olarak anılmakta; ancak, birçok AB üyesi ülke bu çerçeveyi geçmiştir kalan bir yadigar olarak görmeyi tercih etmektedir.

Yaklaşık iki yıl süren müzakerelere konu olan Nice Uygulama Belgesi, NATO imkan ve yeteneklerine başvurulmak suretiyle AB öncülüğünde icra edilecek Türkiye'ye mücavir bölgelerdeki operasyonlarda Türkiye ile AB arasında operasyon öncesinde istişarelerin yapılmasını ve ülkemizin görüşü ve/veya katkısı alınmadan bu tür operasyonlara başvurulamayacağı yönündeki temel ilkeyi içermektedir. Belgede yer verilen diğer bir önemli ilke ise, AGSP düzenlemesinin herhangi bir NATO üyesine karşı kullanılamayacağı yönündedir. Bu ilke Kıbrıs sorunu düşünülerek Türkiye tarafından savunulan tutum dolayısıyla belgeye dercolunmuştur. Bunun karşılığında Yunanistan'ın izlediği tutum ışığında NATO imkan ve kabiliyetlerinin AGSP'ye karşı kullanılamayacağı ilkesi de belgeye keza yansıtılmıştır.

2002 Kopenhag Zirvesi sonuçları kağıda dökülürken Nice Uygulama Belgesindeki hususların, o zamanki durum sürdüğü sürece (as things stand now) geçerli olacağını kayıt altına alınmış olması dikkat çekmiştir. "O zamanki durum" 1 Mayıs 2004 tarihinde GKRY'nin AB'ye tam üye olmasıyla son bulmuş ve bunu takip eden yıllarda Türkiye'nin gerek AB'ye üyelik sürecinde, gerek AGSP bağlamında edindiği kazanımlar Yunan-Rum ikilisinin tutumu ve bu tutumun arkasına saklanan diğer bazı AB üye ülkelerinin duruşları karşısında önemli ölçülerde erozyona uğratılmak istenmiş, Türkiye ise bu dirence karşı, diğer AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin adeta sözcülüğünü yapmak zorunda kalmıştır. Bu durumun bugün de halen büyük ölçüde geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Nice Uygulama Belgesi öncesinde Türkiye'nin kendi içinde

yaptığı danışmalarda iki düşünce ekolü ortaya çıkmıştır. Bir ekol, ODGP'nin ayrılmaz parçası olan AGSP'nin Türkiye-AB ilişkilerinin bütünlüğü içinde ele alınmasından ve AGSP'nin bu ilişkilerin bir parçası olarak addedilmesinden yana bir tavır almıştır. Bu ekol, esasen birçok AB ülkesine göre savunma alanında daha güçlü bir konuma sahip Türkiye'nin bu konumunu, AB ile ilişkilerini geliştirmek üzere bir manivela gibi kullanmasından yana bir duruş sergilemiştir. Diğer ekol ise, güvenlik ve savunma konularının kendine özgü olan yön ve dinamikleri ile Türkiye'nin NATO'nun tam ve eşit üyesi bulunduğunu düşünerek, bu alanın kendi değerleri içinde mütalaa olunmasını, dolayısıyla nasıl bir seyir izleyeceği kestirilemeyen Türkiye-AB ilişkileri bütününden olanaklar ölçüsünde ayrı tutulmasını savunmuş ve bunda başarı sağlamıştır.

2002 Kopenhag Zirvesi sonrasında kendi içimizde olduğu kadar AB tarafıyla da yürütülen temas ve danışmalarda Zirve Sonuçları bağlamında birbiriyle bağdaştırılması güç olan iki farklı yaklaşımdan söz edilmesi gerekir. Bunlardan biri, AB üyesi olmayan NATO üyelerinin AB öncülüğündeki operasyonlara katılımının Berlin+ düzenlemeleriyle, diğer bir deyimle, parametreleri belli askeri alanla sınırlı tutulması yönündeki yaklaşımdır. Diğer ise, Türkiye'nin halen sürdürdüğü pozisyon doğrultusunda AGSP alanındaki ilişkilerin stratejik işbirliği ve ilişkileri de kapsadığı yönündedir.

AB'nin karar alma otonomisini savunan pek çok AB üyesi ülke bugün de söz konusu sınırlayıcı tutumlarını büyük ölçüde korumakta, Türkiye ise geçmiş müktesebatı dermeyan ederek bu sınırlayıcı tutuma karşı direnç göstermektedir. Hal böyle olmakla birlikte, sadece Türkiye'den kaynaklanmayan sebeplerden ötürü 1990'lı yıllardan bu yana çeşitli yapı taşlarının üstüste konması suretiyle inşaa edilmekte olan "AGSP Binasına" istediğimiz ölçülerde entegre olduğumuz söylenemez.

AB'nin, AGSP alanında çocukluktan ergenliğe adım attığı ilk yıllarda güvenlik ve savunma çalışmalarına AB üyesi olmayan NATO üyesi ülkeleri dahil etmekte daha kuşatıcı bir yaklaşım izlediği görülmüştür. Bunun en somut örneği AB'nin ilk güvenlik stratejisine içerik kazandırmaya dair tüm çalışmalara ve faaliyetlere Türkiye'nin de, diğerlerinin yanısıra, davet edilmiş olmasıdır. 2003 Aralık ayında kabul edilen AB'nin ilk güvenlik stratejisi incelendiğinde Türkiye'nin o zaman savunduğu birçok görüşün strateji belgesine yansımış olduğu görülecektir.

İlk aşamadaki bu kucaklayıcı tutum, daha sonra strateji belgesinin güncellenmesine yönelik olarak AB bünyesinde

yürütülen çalışmalarda terk edilmiş, en son 2016 Ekim ayında kabul edilen Küresel Strateji belgesinin geliştirilmesinde AB kendi dışındaki hiçbir ortaktan görüş almamış, AB üyesi olmayan NATO üyelerini ise NATO Konseyinde bilgilendirmekle yetinmiştir.

2007 Lizbon Zirvesi ODGP/AGSP bağlamında da çok önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. AB, sözkonusu Zirvede Ortak Dış ve Güvenlik Politikası terimini Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası(CSDP) olarak değiştirmiş, karşılıklı savunma hükmü ile dayanışma hükmünü Lizbon Antlaşmasına dercetmiş, dolayısıyla ortak savunmanın bu kere takviyeli haliyle AB müktesebatında yer almasını sağlamıştır.

Lizbon Zirvesi, AB üyesi olmayan NATO üyeleri bakımından hiç şüphesiz önemli bir dönemeci simgelemektedir. Öte yandan, AGSP alanında Türkiye-AB ilişkileri bağlamında esas kırılma noktası GKRY'nin 2004 Mayıs ayında AB'ye tam üye yapılmasıdır. Bunu takip eden yıllarda GKRY, öncelikle Yunanistan'ın ve yeri geldiğinde diğer bazı AB üyesi ülkelerin desteğini alarak Türkiye'nin karşısına sürekli engeller çıkarmış, şu an itibarıyla çok çeşitli sebeplerden ötürü durma noktasına gelmiş Türkiye-AB katılım müzakerelerinin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına dair faslını da, diğerlerinin yanısıra, bloke etmiştir. Buna paralel olarak Türkiye'nin AB ile güvenlik anlaşması akdetmesine ve Avrupa Savunma Ajansına katılmasına başlıca engel Yunan-Rum ikilisidir.

Diğer yandan, başka AB üyesi ülkelerin desteğini de yanlarına alarak yola çıkan bu ikilinin tezgahları karşısında mümkün mertebe "stratejik sabır ve akıl" sergileyerek, oynanan oyunlarda her bir vesileyle AB dayanışmasının ortaya konmasına vesile oluşturmayacak, dolayısıyla sözkonusu oyunları bozmaya dönük bir anlayış ve yaklaşım dahilinde AB içindeki dengeleri olanaklar ölçüsünde lehimize çevirmeye çalışmak daha akılcı bir yoldur. NATO içinde bu alanda sürekli veto etme eğiliminin, AB içinde sürekli dayanışma güdüsünü harekete geçirdiği bilinmeli ve yaklaşımlarımız buna göre şekillendirilmelidir.

Yunanistan, Türkiye-AB ilişkilerinde sözde haktan yana gözükme ve tutumunu bu yönde lanse etmekle birlikte perde gerisinden oynadığı kimi zaman açık, bazen de örtülü oyunlarla Türkiye'nin önüne OGSP babında da engel çıkartmaktan çekinmemektedir. Yunan-Rum ikilisinin OGSP'yi kapsayan blokajı öngörülebilir gelecekte kaldırmaları beklenmemektedir. Bu tutum karşımızda durduğu sürece ve Kıbrıs sorunu kapsamlı bir çözüme ulaşmadığı takdirde Kıbrıs'ın (GKRY) mevcut şartlarda özellikle NATO'nun askeri yapısıyla resmî

bir bağ kurmaya dönük tasavvurları askıda kalmaya mahkumdur. Bu tutumumuz esasen AB ortaklarımızca da gayet net bilinmektedir.

NATO-AB ilişkileri dinamiğinde Avrupa güvenlik ve savunma alanındaki yapılar ve süreçlerle ilişkilerde, Rusya'nın 2014'te Kırım'ı işgal ve ilhakı ile IŞİD'in aynı yıl Suriye-Irak'ın belli bölgelerinde alan hakimiyeti kurmasıyla değişen güvenlik ortamı ertesinde 2016 yılı Temmuz ayında Varşova'da, 2018 Temmuz ayında ise Brüksel'de düzenlenen NATO Zirvelerini anlamak hata olur.

D. ÇOK TARAFLI DÜNYADA ULUSAL SAVUNMA STRATEJİMİZİN GELECEĞİ

NATO-AB ilişkilerinde Türkiye'yi de yakından ve doğrudan ilgilendiren son gelişmeler arasında ABD'de, çok taraflı diplomasiye ve uluslararası örgütlere kem gözle bakan bir ABD Başkanının işbaşına gelmesi ve Brexit sürecinin Avrupa güvenlik ve savunma politikası bağlamında ortaya çıkarabileceği gerilim ve olası fay hatları da yer almaktadır.

ABD Başkanı Trump'ın ve arkasındaki ekibin 2018 Brüksel NATO Zirvesi öncesinde ve sırasında sergilediği akıl almaz yaklaşımlar hafızalarda halen canlıdır. ABD Başkanı Trump'ın, aslında bir ölçüde temel yönelimini Obama Yönetiminden miras kalan "Önce Amerika" söylemine dayalı kendini tecrit etme politikası ve AB'yi resmen "düşman" olarak nitelmesi de kayıtlara geçmiştir. Türkiye'de belli çevreler ABD'nin bu tavır ve yaklaşımlarından haz duyuyor olabilir. Ancak, ihmal ettikleri veya dile getirmedikleri husus, uzun vadeli bir perspektifle ele alındığında, ABD ile Avrupa arasında patlak verebilecek bir ayrışmanın veya tırmanmanın milli güvenliğimiz ve ayrıca istesek de istemesek de İttifak içinde doğuracağı ve bizi de derinden etkileme potansiyeli taşıyan bir senaryoya ne kadar hazırlıklı olduğumuzdur. Bu yöndeki bir kötü hal senaryosuna karşı devletin ortak aklıyla ortaya konmuş bir strateji var mıdır, yoksa gelişmelere göre insiyaki ve dogmatik bir yol mu tercih edilecektir?

Mevcut ABD Yönetiminin neredeyse ayırım yapmaksızın müttefik ve ortaklarını hiçe sayan fütursuz tutumuna çeşitli temas ve toplantılarda yakından şahitlik eden Avrupalı müttefiklerin, bir yandan İttifakı koruma gayretleri içindeyken, diğer yandan AB içinde çeşitli inisiyatifler olarak ABD'yi dengeleme yönünde çaba harcadıkları görülmektedir.

1999 NATO Vaşington Zirvesinden sonra NATO-AB ilişkilerinde iki yıl arayla ilk kez NATO Genel Sekreteri ile AB'deki mevkidaşları arasında iki ayrı Ortak Bildiri imzalanmış, ayrıca bu Bildirilerin ruhuna uygun olarak iki örgüt arasında ilişkileri belli alanlarda geliştirmek üzere yetmişdört öneri kabul edilmiştir. Gerek Ortak Bildirilerin kabul edilmesi sürecinde, gerek anılan önerilerin hazırlık çalışmalarında Türkiye'yi ilgilendiren AGSP müktesebatının temel bazı esas ve ilkelerinin azami ölçüde korunması sağlanmış; ancak, çeşitli girişimlerimize rağmen bu süreçte Türkiye ile AB arasında güvenlik anlaşması imzalanması ve EDA'ya katılımımız mümkün olamamıştır.

Bu çerçevede, tek saik ABD'nin son yıllardaki tutumu olmasa da, 2016 yılından bu yana AB savunmasına daha güçlü içerik kazandırmak üzere başlatılan girişimler göze çarpmaktadır. Bunlar arasında Daimi Yapılandırılmış İşbirliği, Eşgüdümlü Yıllık Savunma Gözden Geçirme egzersizi, Avrupa Savunma Fonu ihdas olunması gibi tasarruflar dikkat çekmektedir.

Bunlara paralel olarak Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un 26 Eylül 2017 tarihinde Sorbonne'da yaptığı, Avrupa'nın geleceğine dair bir vizyon ortaya koyduğu konuşmada Avrupa savunmasını takviye etmek üzere bir Avrupa Müdahale Gücü meydana getirmekten söz etmesi, Almanya Şansölyesi Merkel'in 2018 Kasım ayında Macron'u ve dönemin Komisyon Başkanı Juncker'i destekleyerek, NATO'yu tamamlamak üzere Avrupa Ordusu kurulması gereğine kuvvetli atıfta bulunması, 2019 Ocak ayında Almanya-Fransa arasında Aachen'da imzalanan dostluk antlaşması vesilesiyle Avrupa Ordusu tesis olunmasına bir adım daha yaklaşıldığını açıklaması, keza Avrupa Komisyonu Başkanlığına seçilen Almanya Savunma Bakanı Ursula von der Leyen'in ayağının tozuyla Avrupa Ordusundan bahsetmesi kaydadeğer gelişmelerdir. Bu açıklamalar karşısında ABD Başkanı Trump'ın tabiatıyla kendisinden beklenen tepkiyi ortaya koyduğu da görülmüştür.

Her hal ve karda ortak Avrupa güvenlik ve savunmasının kazandığı ivme ve içeriği dikkate alarak Türkiye'nin, geçmiş dönemlerdekine paralel yönde AB'nin sürükleyicisi olan ülkeler devlet başkanlarıncı artık daha sık aralıklarla gündeme getirilen proje, girişim ve tasarımlarda kendine yer edinmek üzere pratikte adımlar atması ve somut önerilerle ortaya

çıkması orta-uzun vadeli bir perspektif içinde daha da önem kazanmış bulunmaktadır.

1990'lı, hatta daha da geriye gitmek gerekirse 1950'li yıllardan bu yana AGSP sürecine baktığımızda AB bünyesinde inişli çıkışlı da olsa AB'nin, ortak savunma ve güvenlik alanında kendisine daha bağımsız hareket etme sahası açtığını ve her dönüm noktasında AGSP'yi bir adım daha öne taşıdığını görmek mümkündür. AB yetkilileri bu gelişimi NATO'ya rakip olarak değil, NATO'yu tamamlayan ve Avrupa savunmasını güçlendirmekle transatlantik savunmasını, dolayısıyla NATO'yu da kuvvetlendirmek olarak takdim etmektedirler. Meselayı sadece külfet paylaşımına indirgemekten kaçınmakta, sorumlulukların da paylaşılması gereğini savunmaktadırlar. Bunun gerisinde, özellikle Fransa'nın NATO'yu sadece kolektif savunmadan sorumlu bir örgüt olarak görmek istemesi rol oynamaktadır.

Tabii kolektif savunma derken ABD'nin bugüne kadar Avrupalı müttefik ülkelere sağladığı, nihai caydırıcılığı temsil eden nükleer kuvvetleri özellikle dikkate almaktadır. Bu çerçevede, Avrupa'da sadece iki ülkenin (İngiltere ve Fransa) nükleer silah sahibi olduğu, bu güçlerin Avrupalı müttefiklere nihai kerte ABD'ninkine benzer nükleer koruma şemsiyesi sağlamaya hazır bulunup bulunmadığı ciddi bir soru işaretidir. Bu olmadığı sürece AB'nin, ABD ve dolayısıyla NATO'dan bağımsız, tam otonom bir savunma düzeni kurması mümkün değildir. Esasen Avrupa'nın nükleer caydırıcılık da içeren bir proje peşinde olup olmadığı da çayı sualdir. Nükleer caydırıcılığı da içeren ortak Avrupa savunması aslında NATO'nun sonunu hızla getirebilir. Dolayısıyla, bu yönde bir yargıya varmak için çok erkendir. "Avrupa Ordusu" konseptinin uzun yıllar konvansiyonel ve en fazla orta çaplı operasyonlarla sınırlı kalmasını beklemek daha gerçekçi bir yaklaşım olur. Esasen AB içinde özellikle Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Baltıklı müttefik ülkeler transatlantik bağın olmayacağı bir Avrupa ortak savunmasına epeyi mesafeli yaklaşmaktadırlar. Buna mukabil, özellikle Fransa-Almanya'nın başını çektiği bir grup AB üyesi ülke otonom Avrupa ortak savunmasının inşasını ilerletmeye dönük hamlelerine devam etmektedirler.

Bu tablo Türkiye için birtakım fırsatları da beraberinde getirmektedir. Şayet AGSP bağlamında AB içindeki dengeleri dikkatlice ve akıllıca gözeterek NATO bünyesindeki ABD-Avrupa dengesini akıllıca kurabilirsek, hassas dengelere dayalı bu denklemden kazançlı çıkmanın yollarını bulabiliriz. Yaratıcı ve yol açıcı formüller geliştirip, daha yapıcı bir yaklaşımla, ortak Avrupa savunmasında kendimize daha sağlam bir yer edinmek yönünde, ortak devlet aklına dayalı

bir vizyon ve strateji ile ortaya çıkıp, AB'yi bizimle bu alanda ortak yeni adımlar atmaya zorlayabiliriz. Önümüzdeki engellere ve özellikle Yunan-Rum ikilisinin ortaya koyacağı kuşkusuz olan suistimal ve torpilleme çabalarına karşın ilk planda AB ile güvenlik anlaşması imzalamamıza imkan sağlayacak AB içindeki esneklik alanlarını özellikle Komisyon nezdinde bulabilmeliyiz. Bu bize Avrupa Savunma Ajansı ile ilişkilerde yeni bir sayfa açacak potansiyel sunabilir.

Keza, AB bünyesindeki çeşitli silahlanma işbirliği ve projelerine tam haklarla katılmak için zamanında OCCAR bünyesinde kararlaştırılan A-400M stratejik nakliye uçağı projesinde olduğu gibi Avrupa kökenli silah sistemlerinde ortak üretimi ön plana çıkaran, milli savunma sanayimizin yürütülecek programlara azami ölçüde katılmasını sağlayacak ve ortak üretimden ciddi paylar almasına imkan tanıyacak güncellenmiş işbirliği modelleri geliştirmeliyiz. Füze savunması alanında Fransa-İtalya ikilisiyle SAMP-T füze savunmasının ortak bir proje olarak geliştirilmesine ilişkin işbirliğinden yola çıkarak Avrupa Müdahale Gücüne katılmak için özellikle Fransa, Almanya, İtalya ve İspanya nezdinde ısrarlı ve sonuç almaya yönelik girişimlerde bulunmalıyız. 2000'li yılların başında yaptığımız gibi, esasen uzun bir süredir askıda kalan belli bazı doğal beklentilerimizin karşılanması anlayışıyla AB kuvvet havuzu (Temel Hedef) için ezber bozan bir katkıyı yeniden açıklayabiliriz.

Brexit'in hangi modaliteler altında vücut bulacağı ve bunun Avrupa güvenlik ve savunması bakımından doğuracağı etkileri izleyerek, özellikle İngiltere'nin, Brexit bir şekilde gerçekleştiğinde AB ile OGSP ve AGSP çerçevesinde kurmayı hedefleyeceği iltisak modelinden yola çıkarak AGSP alanında Türkiye'ye özgü bir ilişki ağı modeli geliştirip, AB'ye bunu önerebiliriz. Bu çerçevede Avrupa güvenlik ve savunması alanında İngiltere ile olan temasları sıklaştırıp, bu ülkenin AGSP yapılanmasında nasıl bir ilişki tesis etmek peşinde olduğunu ve Türkiye'nin bundan nasıl yararlanabileceğini yakından takip etmek önemlidir.

Bu ve benzeri misyon ve tasavvurlar Türkiye'deki kimi çevrelere naif gelebilir. Ancak OGSP/AGSP süreçlerine sırtımızı dönersek veya bu yönde bir görüntü verirsek, başta Yunan-Rum ikilisinin AB bünyesinde Türkiye aleyhine sergileyecekleri ve esasen sürdürdükleri baltalayıcı tavır ve yaklaşımlar için kapıyı ardına kadar açma riski bulunduğunu kabul etmek gerekir.

Türkiye'nin Batı ile ilişkiler manzumesinde AB'den de ayrılmaya yeni bir halka eklenmesine göz yummak yerine, Türki-

ye'nin, AB ile olan ilişkilerinin bütünü de gözeterek yönde AGSP içindeki yer ve rolünü tahkim etmeye yönelik model ve paradigmaları yeni bir vizyon ve buna dayalı bir strateji çerçevesinde hayata geçirmek öncelikler arasına alınmalıdır. Başta Dışişleri Bakanlığımız olmak üzere ilgili kurumlarımız içinde bu yönde bütüncül bir strateji geliştirip, gerekli siyasi direktif doğrultusunda bunu uygulayabilecek, başka

odak veya mihraklara değil devlete bağlı, halen işbaşında bulunan donanımlı ve ehil kadrolar mevcuttur. Ancak bu kadrolara yetkinlikleri doğrultusunda inisiyatif ve sorumluluk almak ve uygun manevraları yapmak yönünde serbesti tanınmalıdır. Yapılacak müzakere ve pazarlıklarda üstünlüğü elde tutmak salt siyasi söylemlerle veya savrulmaya müsait eylemlerle değil, ancak bu şekilde mümkün olabilecektir.

E. SONUÇ VE GELECEK ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Son dönemdeki gelişmelere bakıldığında özellikle Batı ile olan ilişkiler bağlamında içte ve dışta zihinleri bilerek veya başka hesaplarla bulandırmaya ve zihin karışıklığı yaratmaya dönük söylem ve yaklaşımlar manzumesiyle karşılaşılmaktadır.

Bu bağlamda bazı çevrelerin sanki Yakın ve Uzak Doğu ile ilişkilerde, hatta Kafkaslar ve Orta Asya'yla bağlarımızda zorlu meseleler yokmuş ve bu coğrafyalardaki ülkeler Türkiye'yi kendilerine baş rehber tutmuş gibi bir algının yayılmasına çalışıldığını görüyoruz. Bugün itibarıyla Kafkaslar'da ve Orta Asya'da bize her bakımdan en yakın duragelmış ülkelerde dahi Türkiye'deki genel gidişatı anlamakta zorlanan ülkelerin sayısında artış olduğunu idrak etmek gerekir. Söz konusu ülke yetkilileriyle yapılan resmi görüşmelerde bu ülkeler yetkilileri elbette kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket etmekte ve ilişkilerini bu çerçevede muhafaza etme gayretini göstermektedirler. Resmi çerçevenin dışına çıkıldığında cereyan eden özel temaslarda ise, Türkiye'deki siyasi tercihler ve izlenen yön konusunda duydukları tereddütleri ve algılamalarını dile getirmekten çekinmemektedirler.

Türkiye'nin yüzyıllara dayalı devlet anlayışı, tercih ve teamül-leri esasen bu bölgelerdeki liderler ve toplumlar nezdinde Türkiye'yi daha cazip kılan, bir çekim merkezi olarak gören bir kabule dayalı olagelmıştır. Son yıllarda ise, özellikle dış politikada yapılan tercihler dolayısıyla bu ülkeler nezdinde de ihmal edilemeyecek çapta ve boyutlarda sorular ve endişeler ortaya çıkmıştır.

Afrika'dan başlayıp Uzak Doğuya uzanan kuşakta yer alan ülkelerin Türkiye ile olan ilişkilerinde son döneme değin temel alageldikleri husus, Türkiye'nin mazlum ülkelerin Batı'daki temsilcisi ve her türlü güçlüğü ve iniş-çıkışa rağmen Batı ile en sağlam köprüleri kurmuş modern, demokratik ve laik bir devlet düzenine sahip olmasıdır. Kendi içinde bu düzenini sağlam ve ayakta tutan, yüzünü Batıya, özellikle de Avrupa'ya dönük tutan, sağlam organik bağlar kurmuş bir Türkiye bu gruptaki ülkeler için gerçek ve kendileri lehine

işler durumunda bir pusula olagelmıştır.

Hemen her diplomatik konuşma notuna Avrupa ile olan ilişkilerimiz bağlamında "AB tam üyeliği bizim için stratejik hedeftir" cümlesinin yerleştirilmesi ve kullanılması, AB'ye tam üyelik hedefinin korunduğunun dile getirilmesi önemli ancak yetersizdir. Yetersizdir, zira salt söylemle AB tam üyeliğinin ilerletilmesi, AB ile güvenlik ve savunma dahil ilişkilerin sağlanması mümkün olmaz. Burada benimsenmesi gerekli düstur, "ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz" olmalıdır. Meselenin 'iş ve veçhesine' bakıldığında ise, son birkaç yıldır devam etmekte olan süreçte Avrupalı ülkelere ve liderliklerine karşı yürütülen negatif kampanya ve karşıtlık belleklerdeki yerini korumaktadır. Bunun gerisinde sadece o günün koşullarının mı, yoksa daha derindeki bir ideolojik zihniyet kalıbının mı yattığını sorgulamak gerekir. Avrupa kamuoylarını etkileyecek konumda bulunan çoğu çevrenin ve kurumun birleştiği ortak nokta Türkiye'de patlak veren genelde Batı, özelden Avrupa karşıtlığının ideolojik temelli bir zihniyet kalıbında bulunması gerektiği ve Türkiye'nin geleceğini artık başka alanlarda ve ilişkilerde aradığıdır. Bu giderek kök salmış bir algıdır ve Avrupa'daki popülist akımlar bu algıyı kuvvetlendirmektedir.

Meselenin bu yöne gidişinde ne genel anlamıyla Batı ne de Avrupa masumdur. Onlar da bir süredir farklı hesaplarla Türkiye'de çeşitli alanlarda yaptıkları 'yatırımların' ve gerçekleştirdikleri tasarrufların karşılığını almaktadırlar. Dolayısıyla, onlar da kendilerine göre bir çeşit bedel ödemektedirler. Öte yandan, bu bedel onlar için realpolitığın sınırları dahilinde kalmakta ve Avrupa'yı başkalarının gözünde Avrupa yapan ortak değerlerden ziyade ulusal çıkarları gözetilen bir yolu tercih etmeye yöneltmektedir. Bu tablo, Türkiye'de kimi çevreleri epeyi memnun eden bir ortam oluşturmakta, güvenlik ve savunma boyutu dahil Avrupa'nın çifte standart izlediği söylemine güç katmaktadır.

Avrupa ile ilişkilerde yüzyıllara dayalı çifte standartlar bu-

lunmaktadır. Bu durum son döneme özgü bir özellik değildir. Bu çifte standartları aşmanın yolu ise Batılı ülkelerle Batıcı veya Doğucu gibi değil, Batının insanlık tarihine kazandırdığı değerler ve bu değerlere dayalı analitik söylem ve yaklaşımlarla ilişki kurulmasıdır. Batılı kendi karşısında kendi değerlerine önem veren ve kendisi gibi analitik düşünebilme yetenek ve yetkinliğine sahip bireyler ve kurumlar gördüğünde daha farklı bir üslup ve yaklaşım sergilemeyi yeğlemeye mütemayildir.

Avrupa Konseyinin kurucu üyesi olan, NATO'nun tam üyesi bulunan, Avrupalı birçok kurum ve kuruluşla yıllara sarı ilişkiler ağı geliştirmiş ve AB ile üyelik müzakereleri yürütmeye halen istekli olduğunu dile getiren, Avrupa güvenlik ve savunmasında kilit rol oynayan bir Türkiye, eğer Avrupa'da geleceğe dönük şimdikinden elbette farklı bir algı yaratabilirse karşımıza olumlu bir tablo çıkması şansı daha yüksek olacaktır. Diğer yandan, mesele sadece algıya da indirgenemez. Olumlu algıyı destekleyecek ve buna içerik kazandıracak adımların vakit geçirilmeksizin atılması zorunludur. Bu yöndeki adımlar, Avrupa güvenlik ve savunmasında hakettiğimiz yeri almak ve rolümüzü elbette kendi çıkarlarımızı da azami ölçüde gözetecek yön ve tarzda oynayabilmek için elzemdir.

Son birkaç yıla baktığımızda Türkiye'de örneğin NATO karşıtı söylemin güç kazandığını görüyoruz. Halbuki 2015 Kasım ayında Rus uçağı, Türkiye tarafından kararlaştırılan angajman kuralları gereği düşürüldüğünde güvenlik ve savunma siyasetimiz çerçevesinde NATO'ya verilen önem çok sık aralıklarla gündemde tutulmuştur. Bu hadiseyi takip eden süreçte de, deyim yerindeyse, "NATO üyeliğimiz dillerden düşmemiş", bilahare bütün toplumumuza derin bir travma yaşatan ve demokrasimize kasteden hain 15 Temmuz FETÖ darbe girişimi ertesinde ABD/AB/NATO/Batı karşıtlığına dayalı bir söylem ve tutum ön plana çıkmıştır.

Bu söylem ve tutum genelde Batıda Türkiye'yi çok çeşitli nedenlerle ötekileştirmek isteyen çevreler ile Batıyı Türkiye'de yegane büyük düşman olarak sergilemeyi arzulayan mahfiller adeta birbirlerinin ellerini kuvvetlendirme yarışına girmişlerdir. Bu çerçevede, uluslararası kurumlar ile ülkeler birbirleriyle sanki birebir örtüşüyormuş gibi bir anlayış hakim olmuş, kısacası sapla saman birbirine karışmıştır.

Bu zihin karmaşası kimilerini tam haklarla üyesi bulunduğumuz NATO'yu terörist bir örgüt olarak ilan etmeye kadar götürmüş, Türkiye'de PKK/PYD/DHKP-C/FETÖ/İŞİD'in son dönemde bir dizi terör eylemi gerçekleştirmeleri üzerine ise terörle mücadelede NATO'ya gerekli desteği sağlaması ve

yardımlaşma sergilemesi için aralıksız çağrılarda bulunulmuştur. Örneğin, 7 Haziran 2015 seçimleri ertesinde azan terör karşısında NATO Konseyi sekiz ay içinde tarafımızdan yapılan girişimler münasebetiyle dört kez olağanüstü toplanmış, bunların ikisinde ise Vaşington Antlaşmasının, üye ülkelerin güvenliklerini tehlikede görmeleri üzerine istişare yapılmasını istemelerine dair IV. Maddesi işletilmiştir. Yaptığımız talepler her seferinde karşılanmış, içeriğini tayin ettiğimiz NATO açıklamaları yapılmıştır.

Bu noktada kimileri "açıklama yapıldı da ne sonuç hasıl oldu?" sorusunu sorabilirler. Bu örneği vermekteki kasıt, izlenen zigzaglı yolu ve ifrat ile tefrit arasında gidip gelen savruk yaklaşımları ortaya koymaktır. Bütüncül stratejilere ve tarihten miras alınmış devlet geleneklerine dayanan ortak akılla yönetilen devletlerde bu kadar bariz yalpalamalara pek rastlanmaz. Bulduğumuz coğrafyada ise hiçbir istikamete karşı yalpalama lüksüne sahip değiliz.

Bu çerçevede devlet hayatında, uluslararası konjonktürde büyük kırılmalar yaşanmadığı sürece her on yılda bir tehdit değerlendirmesi dramatik değişikliklere uğramaz. Kritik dönemlerde ise, ulusal düzeyde yapılan uyarlamalar ile mevcutsa mensubu bulunulan ittifak veya ittifaklar bünyesinde yapılan tehdit değerlendirmelerine dair gelişmeler de gerektiği ölçüde gözetilir. İnce hesap ve dengeler tarihi süzgeçten geçirilip yerli yerine oturtulmadan olayların akışına göre bir duruş alınırsa hangi tehdide karşı ne tür tedbirler alınması gerektiği hususu da tartışmalı hale gelir. Dolayısıyla, bir köşeden diğerine savrulmak kaçınılmaz olur. Omurgası ve çipası zayıflamış bir güvenlik ve savunma politikasını ayakta tutmak ve inandırıcı kılmak imkansızdır.

Yukarıda sözü edilen dağınık tablonun belirginleşmesine paralel olarak bazı çevrelerce NATO'dan çıkmayı ima eden veya alenileştiren stratejik bir tercihin tekrar ısıtılması olgusu son dönemde yeniden su yüzüne vurmuştur. Elbette hiçbir ülke ve kurum sütten çıkmış ak kaşık değildir. Bir kurum içinde bulunmak NATO söz konusu olduğunda genel güvenlik çıkarlarınızla uyumluysa anlamlı olur. Değilse, niçin ikircikli bir durum hasıl olmaktadır? Aslında tablo devlet katında bulunmuşlar için belki de o denli ikircikli değildir. Çünkü, çıkışın getirebileceği zararın, içinde tam hak ve eşit sözle yer almanın sağladığı yarardan daha fazla olacağı görülmektedir. Bu konudaki bilançonun daha ziyade olumsuz yönlerini kamuoyuna aktarmak herhalde daha fazla siyasi rant elde etmeyi sağlamakta, tartışmalı da olsa madalyonun daha olumluya çalan diğer yüzünün paylaşılmasından genellikle imtina edilmektedir.

Bugün inşaat teknik ve teknolojisinde, iletişim araçlarında, savunma sanayii ürünlerimizin NATO'ya da uyumlu standartlarının gelişmesinde, kritik bazı altyapı ağlarının oluşmasında, sadece askeri değil, sivil amaçlara da hizmet eden bilimsel araştırma ve çalışmalarda bilfiil yer alıp, bunlara ortak olunmasında Türkiye, NATO'nun sunduğu fırsat ve olanaklardan azami ölçülerde yararlanan ülkelerin başında gelmektedir. Bu olgunun da nesnel olmak adına bir tarafa kaydedilmesi gerekir.

Başta ABD olmak üzere Avrupalı bazı ülkelerle yaşanan ciddi sınamalara rağmen savunma sanayiimizde uygulanan standartlar ve teknoloji çok ağırlıklı olarak Batı kökenlidir. Bunların üzerine Türk mühendisleri elbette kendi ihtiyaçlarımızı karşılamak üzere birikimlerini eklemişler ve savunma sanayiimizi bugünlere getirmişlerdir. Öte yandan, bu başarının gerisinde uzun yıllara dayalı bir müktesebat olduğu hatırlanmalıdır. Bu müktesebatin içinde istense de istenmese de Batıdaki konsorsiyumlar ve ortaklıklarla işbirliği içinde geliştirilen zengin bir ürün gamı vücut bulmuştur. Bu ürünlerin neredeyse tamamı Batılı karşılarıyla uyumlu çalışma yeteneğine sahiptir. Bunlar pazarlanırken, içerdikleri teknolojik özelliklerin Batı menşeli ürünlerle uyumu ve birlikte çalışabilirliği önemli bir pazarlama unsuru olarak kullanılmaktadır. Aynı kaliteye ve özelliklere sahip, ancak fiyat avantajı bulunan bir savunma sanayii ürünü, tanıtımda da elimizi güçlendiren ilave bir argümandır. Dolayısıyla, özellikle stratejik nitelikteki bir askeri platform seçilirken bunun ileride bir yandan ulusal savunma sanayiimize katma değer sağlayacak bir tercih olması, diğer yandan ister ittifak içinde, ister başka çerçevelerde olsun savunma sanayii ürünlerimizin kendi benzeri sistemlerle uyumlu çalışacak bir teknoloji içermesi önem taşımaya devam edecektir. Bu özellik, sözkonusu ürünlerin daha da geliştirilmesinde ve pazarlanmasında kritik bir rol oynayacaktır.

Geçmişle kıyaslandığında katedilen mesafe aşikar olmasına rağmen, teknolojinin neredeyse hemen her gün değişime uğradığı çağımızda savunma sanayiimizin daha fazla yol alması gerektiği açıktır. Robot teknolojisi, nanoteknoloji, yapay zeka, uzay ve uydu araçları teknolojisi, altıncı nesil insansız platformlar vb. sistemlerde kısa sürede ciddi ilerlemeler kaydedilen bir dönemde her ürünü tamamen kendi olanaklarımızla yapmak maalesef mümkün değildir.

Transatlantik ilişkilerde zaman zaman alevlenen kimi zaman da alttan alta kaynayan gerilimler dikkate alındığında, Türkiye'nin ABD-Avrupa hattında ve Avrupa içinde Brexit'in ve önde gelen Avrupa ülkelerindeki son siyasi gelişmelerin ortaya çıkardığı tansiyon, denge ve kırılmaları çok iyi okuması ve kendine özgü nitelik ve dinamikleri içinde barındıran has-

sas dengeleri lehine olacak yönde kullanması bu dönemde daha da önem arz etmektedir.

Türkiye'nin yaptığı kimi tercih ve tasarruflara da bağlı olarak ortaya çıkan ve debisi son yıllarda artan gerilimli ortam Türkiye-AB ilişkilerine de olumsuz etkide bulunmuştur. Bu genel gerilimin savunma sanayiimizin üretimi ve ihracatı bağlamında da olumsuz etkileri görülmeye başlanmıştır.

ABD ile olan ilişkilerimizi, özellikle S-400-F-35 denklemi açısından da kısa vadede toparlamak zordur. ABD'nin Rusya ile Çin'i alenen stratejik rakip ilan etmesi bugün de yarın da Türkiye'nin önüne ilave sınamalar çıkarmaya kuvvetle adaya- dır. Bunun yanında, Türkiye'nin etrafı ateş çemberiyle örülü hale gelmiştir. Bu durumda, sürekli "kart değiştiriliyor" görüntüsü vermek, yine tabir caizse özellikle güvenlik ve savunma alanında sanki bir at pazarlığı yapıyormuş izlenimini uyandırmak akılcı bir yol değildir. Son kertede kendi savunma ve caydırıcılığımızı korumak ve geliştirmek üzere ABD ile olan zorlu sürece hazırlıklı olmak üzere AB ile olan ilişkileri rasyonel ve sağlam bir zemine oturtmanın yolları aranmalıdır. Buna Avrupa güvenlik ve savunma oluşumlarıyla kurulacak yeni ağların eklenmesi de elzemdir. NATO içinde de "Avrupa sütunuyla" mutlaka daha sağlam ilişkiler geliştirmeli, bundan sağlanabilecek hasılayı mevcut tüm zorluk ve sınamaları göğüsleyecek yönde AB'nin güvenlik ve savunma boyutuna da tahvil edebilmeliyiz. Nihayetinde bölgemizle ilgili birçok konuda, ters yöndeki iddiaların aksine, Avrupalı ülkelerle, birçok önemli meselede genel hatlarıyla aynı dalga boyunda düşündüğümüz görülmektedir. Buna İran'ın nükleer dosyası, İsrail'in Kudüs ile ilgili olarak attığı adım, hatta bir noktaya kadar-stratejik silah sistemleri tedariki hariç- Rusya ile ilişkiler de dahildir.

ABD-Avrupa, Avrupa-Rusya, Avrupa-Çin ve Avrupa-Bölge- gemiz denkleminin ve dengelerinin, Türkiye'nin çıkarlarının ilerletilmesi amacıyla kurulmasında stratejik akıl, sabır ve maharetin gösterilmesinde Avrupalı güçlerin karşısına güçlü çıkabilmek maksadıyla işe önce kendimiz için kendi mutfağı- mızdan başlamak şarttır. Kimlik çatışması modunda Avrupalıyla müzakere edip, sonuç alınacağını varsaymak hata olur ve orada kaşınmaya hazır önyargıları körüklemekten başka bir amaca hizmet etmez. Bu noktada önemli olan husus, Avrupalı muhatapların karşısına çıkacak olanların herhangi bir kuşkuya mahal vermeyecek, Avrupalıda da, tarih boyunca yoğrulmuş, Cumhuriyetin kurulmasıyla berraklaşmış kimliğimiz konusunda soru işareti uyandırmayacak, kendi ulusal değerleriyle kavgalı olduğu şüphesini doğurmayacak bir tarz ve davranış ortaya koyulması gereğidir.

Dış Politika & Güvenlik 2019/12

Ağustos 2019

BİR UYGULAYICININ GÖZÜNDEN ÇOK TARAFLI DÜNYADA ULUSAL SAVUNMA STRATEJİMİZİN GELECEĞİ

Fatih Ceylan | Büyükelçi, Eski NATO Daimi Temsilcisi